

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Brno 2011

Jaroslav Kovalčík

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Hodnotová orientace mládeže a její utváření

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:

prof. PhDr. Blahoslav Kraus, CSc.

Vypracoval:

Jaroslav Kovalčík

Brno 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci *Hodnotová orientace mládeže a její utváření* zpracoval samostatně a použil jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce. Elektronická a tištěná verze práce jsou totožné.

V Brně dne 20. dubna 2011

.....

Jaroslav Kovalčík

Poděkování

Děkuji panu prof. PhDr. Blahoslavu Krausovi, CSc., za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Jaroslav Kovalčík

OSNOVA:

Úvod	2
1. Mládež a hodnoty	4
1.1 Vymezení pojmu mládež	4
1.2 Současná mládež	7
1.3 Vymezení pojmů hodnota a hodnotová orientace	9
2. Utváření hodnotové orientace mládeže	14
2.1 Vliv rodiny	14
2.2 Vliv školy	17
2.3 Vliv vrstevníků a přátel	20
2.4 Vliv masmédií	22
2.5 Vliv celospolečenského prostředí	27
2.6 Vliv volného času	30
3. Hodnotová orientace mládeže v souvislosti s životními plány	33
3.1 Postoj mládeže k profesní přípravě a k zapojení do pracovního procesu	33
3.2 Představy o manželství	35
3.3 Představy o rodičovství	37
4. Zjištění hodnotové orientace mládeže	41
4.1 Metodologická východiska průzkumu	41
4.2 Vyhodnocení dotazníkové šetření	43
4.3 Shrnutí	57
Závěr	59
Resumé	61
Anotace	62
Použitá literatura	63
Seznam příloh	65

Úvod

Motto:

„Mladá generace má pocit, že s ní přichází lepší svět. Stará garda má pocit, že s ní ten lepší svět odchází.“ (Karel Čapek)

Ve své bakalářské práci se chci zabývat otázkou hodnotové orientace současné mládeže a tím, co ji utváří. Zaměření bude především na odpovědný přístup mládeže v oblasti plánování rodinného života a pracovního zařazení ve společnosti. Na začátku teoretické části se chci věnovat pojmům mládež a hodnotová orientace. Uvést změny v hodnotové orientaci mládeže v souvislosti historickým a politickými změnami v naší společnosti. V souvislosti s tím, co tuto hodnotovou orientaci utváří, vliv rodiny jako základního prvku, dále vliv školy, vrstevníků a přátel, masmédií a životního a politického prostředí jako celku. Chci se věnovat mládeži končící středoškolské vzdělání s maturitou, která by již měla plánovat budoucí život. Zda se současní maturanti chtějí dále vzdělávat, pracovat, založit vlastní rodinu nebo si život pouze užívat bez odpovědnosti za vývoj naší společnosti. Ze svého zaměstnání, pracuji u Policie České republiky, i ze svého soukromého života poznávám, že dochází k posunu v hodnotové orientaci současné mládeže. Hodnoty osobního charakteru, rodinný život, úcta k práci a k vytvořeným hodnotám ustupují do ústraní. Setkávám se mladými lidmi, kteří drobné podvody berou za něco zcela přirozeného, necítí žádnou odpovědnost za své jednání, nevidí problémy, které v budoucnosti nastanou, když neplní své závazky. Nechtějí řádně pracovat a příležitostně vydělané peníze jim vystačí na přechodnou dobu, což je pro ně dostačující, jelikož nemají dlouhodobé plány. Pohybují se na hraně zákona nebo se i dopouští protiprávního jednání s postihem, který si v době svého jednání nepřipouští. Takto přežívající mládež ale nemůže založit řádně fungující rodinu, kterou chápu jako základní jednotku každé vyspělé společnosti. V současné době je trendem nemít závazný vztah, a když ano, tak dochází k posunu věku vstupu do manželství, děti se rodí v průměru stále starším lidem. S tím dochází i k sociálním nejistotám těchto mladých lidí, jelikož s přibývajícím věkem se hůře hledá

vhodný partner pro rodinný život, což platí pro obě pohlaví, ale ženy jsou vzhledem k tzv. biologickým hodinám na tom hůře.

Cílem mé praktické části bakalářské práce bude za pomoci průzkumu dotazníkovou metodou zjistit hodnoty, které uznává současná mládež na středních školách ve městě Brně. Chci si vybrat dvě nebo tři školy, ve kterých v roce 2011 budou studenti končit středoškolské vzdělání maturitou. Myslím si, že středoškolák s maturitou, který studuje v Brně, je ideálním vzorkem současné české mládeže. Jedná se o průměrně vzdělaného mladého člověka a vzhledem k tomu, že v Brně studují i studenti z okolí, bude zastoupeno město i venkov. Na základě vyhodnocení odpovědí otázek dotazníku se budu snažit najít souvislosti mezi jednotlivými hodnotami a to, co je ovlivňuje, pohlaví, rodina, škola, místo bydliště ve městě či na venkově, přátelé, vrstevníci, masmédia atd. Cílem bude zhodnotit, zda uznávané hodnoty současné mládeže vedou k závěru, zda mládež má či nemá odpovědný přístup k budoucnosti naší společnosti. Částečně se budu snažit porovnávat tyto hodnoty s výzkumy ve stejné oblasti z předchozích let a zjistit, kam hodnotová orientace současné mládeže směřuje, zda dochází ke změnám nebo zda jsou hodnoty stabilní. Na základě celého vyhodnocení najít otázky a možnosti, jak by sociální pedagogika mohla pozitivně působit na hodnotovou orientaci současné a především budoucí mládeže. Tak, aby vedla ke kulturnímu rozvoji naší společnosti do budoucnosti.

1 Mládež a hodnoty

1.1 Vymezení pojmu mládež

Obdobím mládeže nebo mládí se nazývá životní etapa mezi dětstvím a dospělostí. Mládež však není biologickým fenoménem, ani přírodním produktem, nýbrž sociokulturním jevem (Kraus, 2006, s. 9). V odborné literatuře je pojem mládež nejvíce spojován s pedagogikou, psychologií a sociologií. Většinou je tato životní etapa uváděna v období od 15 do 25 let s tím, že v poslední době je hlavně horní hranice posouvána výše až k věku 30 let. Dokonce někteří autoři uvádějí ještě větší věkové rozpětí, a to sice věk 13 až 32 let. *Pedagogický slovník* uvádí, že „mládež je sociální skupina tvořená lidmi ve věku přibližně od 15 do 25 let, kteří již ve společnosti neplní role dětí, avšak společnost jim ještě nepřiznává role dospělých. Má charakteristický způsob chování a myšlení, jiný systém vzorů, norem a hodnot. Každá generace mládeže reprodukuje některé kulturní hodnoty dané společnosti, jiné odmítá a vytváří hodnoty nové. Proto vzniká v průběhu socializace mládeže určité napětí, vyvolané její větší schopností prosazovat nové věci, ale menší ochotou společnosti tyto změny připustit. Z pedagogického hlediska je účast mládeže na vzdělávání a dalším vzděláváním důležitým faktorem rozvoje lidských zdrojů, vzdělanosti a ekonomické potenciálu země“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 156-157).

Prodlužování horní hranice mládí způsobuje vědeckotechnický rozvoj moderní společnosti a s tím spojené nároky na vzdělání, ale i jiné možnosti současné doby, které předcházející generace neměly k dispozici. O tomto fenoménu píše Blahoslav Kraus ve své publikaci *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. „V poslední době se často hovoří o dalším fenoménu „postadolescence“ jako nově vznikající životní etapě. Asi od poloviny dvacátého století se objevuje trend, směřující k prodlužování školní docházky. Expanze vzdělání má za následek prodloužení období dospívání a vytvoření nového prostoru pro existenci mládeže. Věková hranice postadolescence je 20-30 let. Fázi lze popsat také jako obrannou reakci mladých lidí při stále obtížnějším chápání současného složitého světa. Typickým znakem je odklad sociálních rolí, vzhledem k široké paletě rolí v dnešní době, a experimentování s nimi namísto jejich zodpovědného přijímání“ (Kraus, 2006, s. 11).

Část období mládí je v psychologii označována pojmem adolescence, interval je uváděn mezi věkem 15-20 let. Zatím co spodní hranice je docela stálá, horní hranice je velmi individuální. Marie Vágnerová v knize *Vývojová psychologie* uvádí, že „vstup do fáze adolescence je biologicky ohraničen pohlavním dozráním. Adolescence je však především dobou komplexnější psychosociální proměny, mění se osobnost dospívajícího i jeho sociální pozice. Mladý člověk získává nové role, spojené s vyšší sociální prestiží. Emancipace z vázanosti na rodinu je obvykle dokončena, vztahy s rodiči se stabilizují a zklidňují. Vrstevníci jsou ještě významnější, než byli dříve. Partnerské vztahy tohoto období bývají mnohem zralější“ (Vágnerová, 2000, s. 253).

Začátek tohoto obtížného období nastává po ukončení základní školní docházky, v tomto období končí dětství, mladý člověk se ocitá v nové sociální skupině na střední škole. Střední školou myslím všechny typy škol, střední odborné učiliště, střední odborné školy i gymnázia. Po devíti letech základní školní docházky nastává celková výměna spolužáků i učitelů, kdy dochází k novým sociálním interakcím a každý si utváří nové sociální pozice v rámci třídy. V některých případech vzhledem k vzdálenosti školy je nutné i ubytování studentů na internátech, což má nepochybně velký vliv na jejich další vývoj. Nemění se pouze škola, ale na většinu dní v týdnu i bydliště, přicházejí o rodinnou oporu. Střední škola slouží buď odborně či obecně k přípravě na profesionální dráhu. U chlapců a dívek v tomto období dochází k pohlavnímu dozrání, k prvním sexuální zkušenostem. Dívky jsou na začátku tohoto období pohlavně i fyzicky vyzrálejší, ale chlapci v období adolescence tento rozdíl doženu. Konec období mládí je spojován se začleněním do pracovního procesu, založení rodiny a zapojením do veřejného života. U mládeže, která dále studuje na vysokých školách, se toto období prodlužuje. V naší společnosti dochází v poslední době k výraznému posunu uzavírání manželství a založení rodiny do pozdějšího věku.

Pojem mládí jsem hledal i ve starších psychologických publikacích, kdy mne zaujala kniha *Kapitoly z psychologie dospívání* I. S. Kona, která byla původně vydána v Moskvě roku 1980. Kon se zde zamýšlí nad otázkami: „Co je to mládí? Jaký je obsah a doba trvání mládí jako stádia životní dráhy? V jakém věku se člověk mění z dítěte v adolescenta a z adolescenta v dospělého člověka? Jaké jsou hybné síly a vnitřní etapy přechodu? Odpovědi na tyto otázky nebyly nikdy jednoznačné a samostatné termíny, které při popisování vývojových změn používáme, jsou dost neurčité. Biologickým základem je pohlavní dospívání. Proto se toto přechodné období často nazývá pubertou.

Avšak pouhou fyzickou zralostí, schopností rodit děti ještě člověk nedospívá“ (Kon, 1986, s. 7). Pojem puberta v dnešní době však zní již trochu zastarale až hanlivě.

Různí psychologové vývojové fáze života třídí do jiných fází, respektive jsou pojmenovány různě, mění se v počtu i délkách. Například Erikson životní cyklus dělí na osm fází. „Každé fázi přisuzuje specifické úkoly, jež mohou být z hlediska budoucího vývoje vyřešeny příznivě nebo nepříznivě. Pátá fáze – mládí – je charakterizována tím, že vzniká vědomí vlastní neopakovatelnosti, individuality, vědomí odlišnosti. V záporné variantě pak vzniká protiklad – difúzní, nevyhraněné já, neujasněnost rolí i osobnostních rysů. Typickým rysem této vývojové fáze je rolové moratorium (od latinského slova moratorium – odklad). Rozsah rolí se sice rozšiřuje, avšak adolescent si tyto role neosvojuje vážně a odpovědně, spíše je zkouší, vyrovnává se s nimi. Erikson podrobně analyzuje mechanismy formování sebeuvědomování, nový cit pro čas, psychosexuální zájmy i patologické procesy a vývojové varianty mládí“ (Kon, 1986, s. 24).

V novějších psychologických publikacích o mládeži se hovoří o její identitě. „Identita adolescenta je poznamenána blížící se dospělostí. Budoucí role dospělého je již od počátku této vývojové fáze připomínána různými signály: lidé mu vykají, dostal občanský průkaz, v 18 letech se stane zletilým. Rodiče mu nechávají čím dál větší svobodu, je stále méně formálně limitován. Ve škole se k němu učitelé většinou již nechovají s takovou shovívavou nadřizeností, jako když byl malý. Je zřejmé, že privilegii přibývá, v této životní fázi je člověk relativně nejméně vázán. Povinnosti sice také přibývají, ale ne v takové míře. Pocit značné svobody a mnoha možností se mnohdy neprojeví příliš pozitivně“ (Vágnerová, 2000, s. 265).

Ve starších psychologických publikacích se pojem identita tak často neobjevuje, píše se o objevení já. „Adolescence, která trvá u dívek od třinácti do devatenácti let, kdežto u chlapců od čtrnácti do dvaadvaceti let, je především určitým stadiem duševního vývoje, i když spojeným s komplexem psychofyziologických procesů. Novým rysem adolescence je podle Sprangera objevení já, vývoj reflexe, uvědomování si vlastní individuality a jejich vlastností, dále vznik životního plánu, orientace na uvědomělé formování vlastního života a postupné začleňování do různých sfér života. Tento proces postupuje z nitra ven počínaje objevením já a konče praktickým začleněním do různých oblastí života“ (Kon, 1986, s. 25-26). I když se jedná

o publikaci starou přes 30 let, zdá se, že výroky o mládeži či adolescenci jsou nadčasové.

M. Vágnerová píše o přijímání společenských hodnot a norem mládeže. „Adolescent je ochoten akceptovat, že normy jsou k tomu, aby regulovaly chování lidí a usnadňovaly tak jejich soužití i fungování celé společnosti. Na druhé straně už mladiství nechtějí přijímat pravidla jen proto, že jsou daná, ale uvažují o nich. Pokud budou určitá pravidla považována za správná, budou v rámci svého radikalismu vyžadovat i jejich dodržování a nespokojí se s pouhou proklamací. E. Erikson mluví v této souvislosti o autoidentifikaci: adolescenti si sami vybírají hodnota a normy, k nimž chtějí být loajální a nepřijímají automaticky to, co jim rodiče či společnost nabízejí“ (Vágnerová, 2000, s. 274).

1.2 Současná mládež

Současná česká mládež celý svůj krátký život prožila v tržním kapitalistickém systému na rozdíl od svých rodičů, kteří stejné období prožívali v socialistickém zřízení, které bylo svým způsobem stabilní, plánované, každý v rámci svých osobních možností, vzdělání, postavení rodičů či známých věděl, jaké jsou jeho možnosti. Rozdíly mezi jednotlivci však nebyly tak markantní jako v současné době. Po listopadu 1989 došlo v celé naší republice k velkému revolučnímu nadšení, kdy si lidé mysleli, že všechno bude lepší. Nadšení ale na začátku devadesátých let minulého století rychle opadlo, když přišly negativní důsledky politické a hospodářské změny, zdražování, nezaměstnanost, nebývalý nárůst kriminality a další sociální nejistoty, kdy se zcela změnila hodnotová orientace většiny lidí. Na druhé straně jsme však získali svobodu a každý mohl podnikat bez omezení, což si někteří „podnikatelé“ vyložili tak, že začali páchat nejrůznější podvody. Tento stav trvá do současnosti, kdy se státu nedaří vybírat řádně daně a zasahuje to celou naši ekonomiku.

Podobně se k tomuto tématu ve své knize *Mládež na křižovatce* vyjadřuje Petr Sak a Karolína Saková. „Hodnotový systém současného dospívajícího jedince se utváří ve složitých podmínkách. Společnost dává jedinci signály o možnosti jednat v rozporu s hodnotovým systémem společnosti. Hodnotový systém společnosti je průsečíkem hodnotového systému předchozí a současné kapitalistické společnosti, reflektuje

hodnoty spojené se vznikající evropskou identitou a s globalizací“ (Sak, Saková, 2004, s. 9).

Za posledních dvacet let došlo dále k obrovskému rozvoji komunikačních technologií, kdy každý mladý člověk má přístup k internetu a mít svůj mobilní telefon je výsadou již každého dítěte na základní škole. Tyto politické, hospodářské a technické změny mají obrovský vliv na současnou mládež a její hodnotový žebříček.

Každý má však jiné někdy až zcela nerovné podmínky. V době socialismu měl mladý člověk, který řádně pracoval, možnost si požádat o podnikový či státní byt, popř. splácel družstevní byt. Na byty byly pořadníky, přednost dostávali manželé s dětmi a sociální případy, ale lidé třeba po několika letech byty dle možností dostávali. Socialistický systém zaručoval možnost bydlení, pokud se člověk řádně zapojil do budování společnosti. Tato sociální jistota se po roce 1989 zcela rozpadla, jediné byty k dispozici pro sociálně slabé lidi jsou obecní, na které se čeká řadu let. Nastala situace, že mladí lidé najednou přišli o možnost žít sami ve svém bytě a jsou odkázáni na své rodiče. Jeden politik na začátku devadesátých let řekl „velkou“ pravdu: „Mladým musejí pomoci rodiče“.

O této problematice píše v *Pedagogice č. 2, ročník 2003*, Břetislav Hofbauer. „Současné se až bezmála na polovinu rozšiřuje počet mladých lidí žijících u svých rodičů a úměrně tomu klesá počet mladých lidí s vlastním bytem nebo garsoniérou. Rostoucí sociální diference se projevuje rovněž z hlediska způsobu stravování, oblékání i realizace volného času. Pro některé rodiny není únosné platit školu v přírodě, lyžařský zájezd nebo letní tábor (v tomto posledním případě pro 10 - 15 % rodičů). Takové rozevírání nůžek mezi potřebou a možnostmi ji realizovat způsobuje škody těžko zjištělné, avšak stejně nežádoucí jako zplanění zájmu a zanedbání rozvoje nadání, pasivity nebo nicnedělání, usnadňující vznik protispolečenského chování“ (Hofbauer, 2003, s. 156-157).

U bohatých vrstev obyvatel byla situace jiná než u rodin dělníků a pracujících inteligence. Nejhůře však tyto změny dopadly na děti, o které se rodiče nestarali, po opuštění dětských domovů se doslova ocitly na ulici. Současná mládež je nyní oproti minulé generaci velmi sociálně rozmanitá. Je zde mládež, jejíž bohatí rodiče jí umožňují studovat na soukromých placených školách, jezdit do zahraničí, mohou si kupovat nejnovější věci, jejich možnosti jsou téměř neomezené. Je zde střední třída, která

studuje na běžných středních a později na vysokých školách, jejich možnosti jsou individuální. A dále je zde mládež, která nemá kde spát, co jíst, potlouká se ve skupinách ve větších městech, je špinavá, většinou pod vlivem alkoholu či jiných psychotropních látek, je agresivní, žebrá a obtěžuje slušné kolemjdoucí. Tito pak páchají drobnou kriminalitu a dívky se živí třeba prostitucí. Je zcela jasné a normální, že každá skupina této mládeže má pak zcela jinak nastavený hodnotový žebříček, způsob trávení volného času a celkové představy o budoucnosti či osobní odpovědnost za budoucnost naší společnosti.

Svět se stále zrychluje, informace se šíří on-line. Co si člověk neužije dnes, to už prožít znovu nemusí. Taková je stále více představa většiny lidí. „Současný život běží příliš rychle, než aby vytvářel dostatečný časoprostor pro kontinuální vrůstání do společnosti. Chybí žádoucí vzory, ideály pro jednání a tak se celý proces sociálního zrání redukuje na praktické žití. Výsledkem této situace je to, že mladí žijí často ze dne na den, bez dlouhodobějších cílů, bez výraznějších duchovních hodnot, bez hodnotného prožívání volného času. Cílem je žít naplno přítomností, přičemž tento život často postrádá hlubší citové prožitky“ (Kraus, 2006, s. 14).

S tím souvisí i životní způsob současné mládeže. „Životní způsob je spjat s charakterem společnosti, stupněm vyspělosti společnosti, její kulturou. Víme, že mládež si vytváří vlastní subkulturu (ve způsobu vyjadřování, odívání, v tancích, vyznávání určitých druhů hudby, literatury apod.) Používá specifické výrazy, symboly, dnes navíc v souvislosti s možnostmi, které poskytují nové komunikační kanály (mobil, internet). Životní způsob reflektuje také hodnotovou orientaci člověka, která se utváří na základě aktivit jedince a vlivem životních podmínek“ (Kraus, 2006, s. 20-21).

1.3 Vymezení pojmů hodnota a hodnotová orientace

Pedagogický slovník uvádí, že „hodnota je v sociálněpsychologickém pojetí subjektivní ocenění nebo míra důležitosti, kterou jedinec přisuzuje určitým věcem, jevům, symbolům, jiným lidem aj. Hodnoty (hodnotové orientace) jsou osvojovány v procesech socializace a akulturace. Některé hodnoty jsou sdíleny celými skupinami nebo celou společností. Určité hodnoty (např. morální) mají trvalou, „absolutní“ platnost, jiné jsou proměnlivé a mají krátkodobé trvání. Z pedagogického hlediska jsou

důležité: 1. hodnotové systémy mládeže, 2. vzdělání samo jako společenská hodnota, tj. významnost, kterou společnost přisuzuje roli vzdělání pro život jedince a pro rozvoj společnosti, 3. hodnoty a postoje jako součást cílů a obsahů škol. Edukace vymezovaných ve vzdělávacích programech“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 91-92).

Pedagogický slovník dále uvádí, že „hodnotový systém (hodnotová orientace) je hierarchicky uspořádaný soubor hodnot, který odráží reálné pořadí (důležitost) hodnot sdílených určitou skupinou populace v určitém období. Je zjišťován speciálními výzkumy, které objasňují např. rozdíly v hodnotových systémech (hodnotových orientacích) mladé generace a dospělých. Hodnotový systém současné české mládeže není soustavně popsán, avšak z dosavadních výzkumů je dokládáno, že se vlivem nových politických a ekonomických podmínek české společnosti výrazně odlišuje od stavu před r. 1989“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 92).

K pojmu hodnota B. Kraus uvádí, že „hodnoty, s nimiž se člověk ztotožňuje a vyznává je, tvoří hodnotový systém. Celý komplex oněch hodnot uspořádaných do jakéhosi „žebříčku“ tvoří hodnotový systém každého jednotlivce. Je to bohatě strukturovaný celek, který bývá v zásadě dělen na hodnoty materiální a duchovní. Hodnotový systém je důležitým ukazatelem zaměřenosti osobnosti. Stává se významnou složkou motivace a autoregulace chování“ (Kraus, 2006, s. 59).

Vladimír Spousta v *Pedagogice č. 3, ročník 2008*, k pojmu hodnota obecně píše, že „hodnotou rozumíme vše, co zajišťuje existenci člověka v nejširším slova smyslu, co má pro nás nějakou cenu a co nám umožňuje uspokojovat naše potřeby, zájmy, cíle a ideály v oblasti vitální, sociální a duchovní. V praktickém životě je každý náš počín vázán s nějakou hodnotou. Ať děláme cokoli, děláme to proto, že objekt našeho činění má pro nás nějakou hodnotu; dokonce když neděláme nic, shledáváme své nicnedělání hodnotným, protože je příjemné“ (Spousta, 2008, s. 242-243).

Dále V. Spousta uvádí, že hodnoty jsou nestálé, dochází k posunu hodnot, což však nemusí znamenat zcela zásadní změnu struktur hodnot. „Představy člověka o tom, co má pro něho hodnotu a jaké místo v jeho hierarchii hodnot to zaujímá, se externě vyjevují vším, co činí, jak se chová, jak jedná a jaké názory zastává. Přitom je třeba mít na paměti, že:

- a) posun hodnot a tvoření hodnotových syntéz nevede automaticky k tvorbě nových hodnotových struktur, ale představuje jen určitou proměnu v preferenci hodnot,
- b) tento posun bývá vyvolán přirozenou a spontánní touhou člověka žít autentičtěji a svobodněji.

Cyklická aktualizace hodnot a jejich evoluční posun jsou pojímány kontinuálně jako dvě strany jednoho a téhož vícevrstvého procesu. V popředí se ocitají tři faktory ovlivňující cyklickou aktualizaci specifických hodnot:

1. ekonomická situace,
2. mocenské poměry panující mezi společenskými skupinami,
3. chování politických elit.

Tito činitele předurčují aktualizaci určitých hodnot, mezi nimiž se vynořují společenské hodnoty, které evropská kultura vyznává již dlouho, jako např. seberealizace, participace, kooperace, ale především čtyři základní hodnoty – svoboda, rovnost, bratrství a spravedlnost“ (Spousta, 2008, s. 244-245).

Podobný výklad o utváření hodnotového systému najdeme u B. Krause. „Utváření hodnotového systému determinují činitele endogenní i exogenní. V hodnotové orientaci se projevují individuální rozdíly každé osobnosti dané věkem, pohlavím, dosaženým vzděláním, profesí, celkovou psychickou a sociální zralostí. Za dominující lze pokládat faktory exogenní. Hodnotová orientace je závislá na:

- a) materiálních podmínkách života,
- b) vlivu sociálních a výchovných institucí (rodina, škola, média apod.)
- c) vlivu politicko-ekonomické sféry dané společností“ (Kraus, 2006, s. 59-60).

Pro úplnost uvádím, že hodnotami se zabývá i věda, která se nazývá axiologie. Axiologie (z řeckého *axios*, rovnocenný, zasloužený) nebo také filosofie hodnot je moderní filosofická disciplína, součást praktické filosofie, která se zabývá hodnocením a hodnotami.

Různí autoři rozlišují hodnoty a hodnotové orientace rozdílným způsobem. Společné je však, že základním rozdělením je na hodnoty materiální a duchovní. Uveďme alespoň rozlišení podle P. Saka, který „ve svých výzkumech z devadesátých let rozlišuje sedm hodnotových orientací:

- globální (vyjadřuje zájmy lidského rodu – zdraví, mír, životní prostředí)
- reprodukční (orientace na rodinu, děti)
- hédonistická (orientace na zájmy, záliby, přátelství)
- profesně-rozvojová
- liberální (cení především svobodu, demokracii)
- materiálně-egoistická
- sociálně-hodnotová (být užitečný druhým, veřejně prospěšná práce, společenská aktivita)“ (Kraus, 2006, s. 60).

P. Sak a K. Saková prezentují v publikaci *Mládež na křižovatce* (Sak, Saková, 2004, s. 11) výsledky empirických výzkumů zaměřených na žebříček hodnot mládeže, kterou rozdělily do tří věkových kategorií 15-18 let, 19-23 let a 24-30 let. Jedná se o část výzkumu s názvem **Média a informace** z roku 2002, kdy téma výzkumu bylo: média, televize, znalost jazyků, drogy, alkoholismus, nikotinismus a hodnoty. Název výzkumné zprávy z roku 2003 byl *Informace české společnosti v kontextu globalizace a evropské kultury*. Pracují s baterií 23 hodnot, které poskládaly podle indexů důležitosti, které byly vytvořeny pomocí pětistupňové škály a následně vypočteny aritmetickými průměry. Nejsou zde obsaženy úplně všechny důležité hodnoty, ale vzhledem k velkému počtu hodnot jsem si právě tuto metodu a hodnoty vybral pro praktickou část své bakalářské práce, abych mohl porovnat výsledky mého průzkumu v co největší možné míře. V praktické části bude srovnávána věková kategorie 19-23 let, což odpovídá věku dnešních maturantů. Pořadí hodnot v níže uvedené tabulce je seřazeno dle celkových výsledků všech věkových kategorií.

Tab. Indexy hodnot ve věkových skupinách - 2002				
	Věkové skupiny			
	15 - 18	19 - 23	24 - 30	Celkem
Zdraví	4,76	4,87	4,88	4,85
Láska	4,64	4,68	4,66	4,66
Mír, život bez válek	4,55	4,64	4,65	4,63
Životní partner	4,39	4,65	4,61	4,59
Svoboda	4,58	4,56	4,50	4,53
Přátelství	4,55	4,58	4,45	4,51
Rodina a děti	4,16	4,48	4,54	4,45
Zdravé životní prostředí	4,24	4,43	4,44	4,40
Demokracie	4,42	4,37	4,27	4,32
Pravda, poznání	3,97	4,20	4,19	4,15
Zajímavá práce	4,01	4,06	4,00	4,02
Rozvoj vlastní osobnosti	3,99	3,98	4,05	4,02
Plat, další příjmy	3,93	9,98	3,86	3,91
Úspěšnost v zaměstnání	3,90	3,88	3,88	3,88
Vzdělání	3,97	3,77	3,90	3,87
Uspokojování svých zájmů, koníčků	3,84	3,86	3,71	3,78
Být užitečný druhým lidem	3,51	3,79	3,78	3,74
Majetek	3,55	3,58	3,33	3,44
Soukromé podnikání	3,10	2,55	2,80	2,77
Společenská prestiž	2,76	2,70	2,72	2,72
Veřejně prospěšná činnost	2,39	2,41	2,54	2,47
Bůh	1,96	2,39	2,35	2,30
Politická angažovanost	1,60	1,54	1,60	1,58

M. Vágnerová uvádí, že mládež je přesycena hodnotami a nedokáže si je uspořádat, jelikož jim zatím chybí stálé hodnoty. „Problém adolescentů nebývá nedostatek hodnot, ale spíš jejich množství a hlavně neujasněnost jejich priorit. Adolescent stále ještě potřebuje ve větší míře než dospělí stabilní hodnoty, které by mu poskytovaly určitou jistotu. Jedním z problémů měnící se společnosti je nejasnost jejího hodnotového systému a jeho hierarchizace. Potíž je i v existenci mnoha vzájemně si odporujících očekávání, která nutí adolescenta akceptovat protichůdné role, vyplývající z opačných hodnot“ (Vágnerová, 2000, s. 275).

2 Utváření hodnotové orientace mládeže

2.1 Vliv rodiny

Vliv rodiny je nejdůležitějším faktorem na utváření hodnot a hodnotové orientace každého člověka. Rodina je prvotním místem, kde se člověk setkává s lidmi (rodiče, sourozenci a další příbuzní), kteří ho ovlivňují po celý život. Tyto osoby ho ovlivňují nejen svým chováním a hodnotami, které uznávají, ale také rodinným prostředím, které mu vytvořily, což už samo svědčí o hodnotové orientaci každé rodiny. Z psychologie je známo, že k utváření osobnosti dochází v prvních 3 letech života. Pokud jsou tyto první 3 roky zanedbávány, tak může dojít k nevratným negativním následkům ve vnímání hodnot. Ovlivňování rodinou je však závislé i na věku dítě, v různých stupních vývoje je ovlivňováno jinak. Jinak se nechá ovlivňovat dítě předškolního věku a jinak zase v době puberty. Uvedme si několik autorů, jak vnímají rodinu a co je jejím smyslem.

„Nejdůležitějším a nejvlivnějším faktorem socializace (zkoumaným odděleně) byla a je orientační rodina (tj. rodina, do níž se dítě narodí) jako základní buňka společnosti, jejíž působení dítě pociťuje nejdříve, a to v době, kdy je nejvnímavější. Rodinné podmínky včetně sociálního postavení, druhu zaměstnání, hmotné úrovně a stupně vzdělání rodičů do značné míry předurčuje životní dráhu dítěte. Vedle záměrné a cílevědomé rodičovské výchovy působí na dítě celé rodinné ovzduší; účinek tohoto působení se přitom s přibývajícím věkem celé kumuluje a obráží ve struktuře osobnosti“ (Kon, 1986, s. 71).

„Hlavní smysl rodiny je reprodukční. Rodina usnadňuje lidem péči o děti a jejich výchovu. Kromě toho, že je rodina biologicky důležitá pro udržení lidstva, je také jednotkou společnosti. Reprodukce člověka jako organismus i jako bytost kulturní. Zprostředkovává tradici dalším generacím. Rodina je prvním a dosti závazným modelem společnosti, s jakým se dítě setkává. Formuje jeho osobní vývoj i postoj ke všem dalším skupinám. Rodina se snaží formovat dítě podle svého hodnotového schématu, podle vlastní tradice. Rodinné normy se vždycky nějak odchylují od norem ve společnosti průměrných. Rodina chce, aby dítě vstoupilo do společnosti s určitým druhem orientace, s určitým programem“ (Matoušek, 1993, s. 10).

„Rodina je tedy zvláštní skupinou, jejíž spojení s fungováním celé společnosti má životní význam. Systémová teorie proto vidí v rodině jeden z klíčových subsystémů společnosti, odpovídající svým významem výrobnímu podniku nebo politické straně. Z toho pak vyplývá i snaha analyzovat rodinu z hlediska jejích funkcí:

1. biologicko-reprodukční zajišťuje plození potomstva, uspokojování sexuálních potřeb;
2. ekonomická funkce vymezuje rodinu jako výrobní jednotku (v minulosti), dnes spíše jako prostor uplatňování různých strategií jejích členů, avšak v rámci společného hospodaření;
3. sociálně-výchovná, akulturací;
4. emocionální, v níž jde o uspokojování citových potřeb, o vědomí jistoty, uznání a vzájemné podpory“ (Gellnerová, Buriánek, 2006, s. 104).

B. Kraus považuje současnou rodinu jako „institucionalizovaný sociální útvar nejméně tří osob, mezi nimiž existují rodičovské, příbuzenské nebo manželské vazby. Základem rodiny ve všech dosud známých společnostech je dyadický pár – muž a žena, tj. nějaká forma manželství nebo partnerství. Rodina je tedy postavena na partnerství osob opačného pohlaví, která má trvalejší ráz, a na příbuzenství. Výchozím znakem každé rodiny je existence nejméně jednoho dítěte bez zřetele na věk“ (Kraus 2001, s. 78). Dále B. Kraus ve své publikaci *Člověk-prostředí-výchova* uvádí stejně jako Gellnerová a Buriánek funkce rodiny: biologicko-reprodukční, sociálně ekonomická, socializačně výchovná a citová. Ale dále uvádí funkci sociálně psychologické podpory. K této píše, že „v procesu rodinného styku se v rodině vytváří určitá hodnotová a psychologická atmosféra, která ovlivňuje všechny účastníky rodinné komunikace – mladé, dospělé i starší příslušníky rodiny“ (Kraus, 2001, s. 82).

„Mluví-li se o rodině, máme sklon si ji představovat jako tzv. úplnou nukleární rodinu - totiž otce, matku a jejich děti. Většina lidí si myslí, že takto vypadá většina rodin. Opak je pravdou. Odhaduje se, že v naší populaci tvoří úplné nukleární rodiny třetinu rodin a pouze pětinu všech domácností. Zbytek, čili většinu, tvoří lidé žijící sami nebo jen s dítětem bez partnera, nebo příslušníci tří či čtyř generací v různých - z hlediska nukleární rodiny nekompletních – konstelacích“ (Matoušek, 1993, s. 38-39).

Toto se pak odráží ve výchově, předávání hodnot z osoby rodiče na dítě, které si samo utváří svůj hodnotový systém. Pokud někdo z rodičů chybí, nebo chybí oba rodiče, dítě nemůže převzít všechny vzory chování a hodnot. „Dítě se chová podle rodičovského vzoru. Napodobuje rodiče stejného pohlaví, syn otce, dcera matku. Proces identifikace s rodičem však probíhá jednoduše jen tam, kde se dítě s rodičovským vzorem ztotožnit mohlo a chtělo. Dítě si ovšem z původní rodiny nepřináší pouze obraz izolovaného vzoru“ (Matoušek, 1993, s. 55). Tento problém tedy vzniká u rodin, kde se o výchovu stará pouze jeden rodič z důvodu rozvodu, úmrtí druhého rodiče, výkonu trestu odnětí svobody druhé rodiče aj. Některé matky žijí od narození dítěte zcela sami bez partnera, kdy i tyto důvody mohou být různé, např. neví, kdo je otec dítěte, ví, kdo je otec dítěte, ale opět z nejrůznějších důvodů s otcem nechtějí nebo nemohou žít. Samostatnou kapitolou jsou pak děti umístěné ve státních výchovných ústavech.

Oldřich Matoušek ve své knize *Rodina jako instituce a vztahová síť* uvádí moderní pojetí významu rodiny a utváření hodnot. „Nová doba posílila význam rodiny jako útočiště před veřejným světem. Rodina je víc než jindy protiváhou prostoru veřejného – rodina dává možnost jiného než konzumního postoje. Rodinné vazby jsou v jistém smyslu nezrušitelné a nesměnitelné. Rodina je společenství, které dává příležitost k uplatnění trvalých hodnot - protilehlých konzumnímu těkání od věci k věci, od místa k místu, od osoby k osobě. Nejcennějším statkem, který dnes rodina dětem předává, už není majetek, ale vzdělání. Svou úlohu zprostředkovatele kulturních hodnot tím rodina vykonává jen nepřímou, volbou školy. V ostatních případech ji vykonává v konkurenci s masovými sdělovacími prostředky. V tzv. vyspělých státech tráví některé děti více času před televizní obrazovkou než přímou komunikací s rodiči“ (Matoušek, 1993, s. 24).

Petr Macek v *Pedagogice č. 4, ročník 2004*, ve svém článku *Adolescenti a jejich rodiče: Důležitost vzájemné percepce pro sebehodnocení dospívajících* píše, že „výsledky empirických výzkumů potvrzují trvalý vliv rodičů na utváření adolescentního sebepojetí a identity. I když období dospívání má svoje charakteristické a specifické rysy, domníváme se, že vztah mezi dospívajícími dětmi a rodiči příliš nevybočuje z „kolejí“, po kterých jel v předchozích vývojových obdobích. Pokud rodiče projevovali v dětství otevřeně svůj zájem o svého potomka, zajímali se o jeho pocity, nebagatelizovali jeho starosti a dávali mu najevo svoji náklonnost bez ohledu na jeho úspěchy či neúspěchy, položili s největší pravděpodobností také solidní základ pro

otevřenou komunikaci a pro úsilí o vzájemnou akceptaci i v období dospívání“ (Macek, 2004, s. 350).

Zcela opačná bude asi situace u osob, které byly ve své rodině týrány či zanedbávány, jak je v poslední době hodně případů medializováno. Byť je to důsledek nové doby nebo se jednom o tomto dříve nevědělo a s přibývajícím komunikačním rozvojem tyto případy vycházejí na „světlo“. „Týrání a zanedbávání dítěte bývá definováno jako jakákoli interakce s dítětem nebo chybění této interakce, která dítě poškozuje vývojově, emočně nebo tělesně. (Pojem emočního poškození musí brát v úvahu to, jak dítě událost vnímá.) Společným rysem obou typů rodin je necitlivost k potřebám dítěte. To bývá spojováno s osobností rodičů. Tito rodiče se snaží usměrňovat děti kritikou, nemají schopnost posilovat pozitivně žádoucí chování dětí“ (Matoušek, 1993, s. 87). Taková rodina pak bude mít negativní vliv na výběr hodnot a hodnotový systém každého dítěte, které v ní vyrůstalo.

Z hlediska vývojové psychologie vliv rodiny na hodnotovou orientaci starší mládeže by měl být již menší než v předchozím období. „Proces separace ze závislosti na rodině by měl být v adolescenci ukončen. Neznamená popření a úplné odmítnutí hodnot, které rodiče prezentovali. Dochází zde pouze k transformaci postoje k těmto hodnotám, protože dospívající potřebuje najít jejich skutečný smysl. To znamená přesvědčit se o jejich významu a uznat jejich platnost sám, na základě svých zkušeností a úvah“ (Vágnerová, 2000, s. 283).

2.2 Vliv školy

Vliv střední školy na studenty v utváření hodnotové orientace je po rodině jedním z nejvýznamnějších faktorů. Je to dáno na jedné straně dobou, kterou studenti ve škole tráví, na rozdíl od základní školy se prodlužuje délka vyučování. Dále je to lidmi, kteří školu navštěvují (spolužáci, učitelé, výchovní poradci a další pomocný personál školy) a samotným typem a zaměřením školy. Nepochybně bude jiný vliv na středním odborném učilišti, které bude studenty připravovat na praxi a jiný na gymnáziu, které je chápáno jako všeobecné střední vzdělání před vysokou školou. „Vzdělání je oficiálním a sociálně uznávaným měřítkem kulturního kapitálu a jako takové ovlivňuje jak

ekonomický potenciál člověka, tak jeho kulturní a hodnotovou orientaci“ (Hamplová, Rychtaříková, Pikálková, 2003, s. 7).

Škola by měla v rámci svého výukového programu nejen zajistit, aby studenti byli vzdělaní, aby po škole obstáli v konkurenčním boji na trhu práce, ale měla by umět říci studentům, co je správné a co špatné. Pro některé studenty může být posledním místem, kde se může dozvědět o hodnotové orientaci prospěšné pro společnost a ne pouze pro sebe. „Hledáme-li jiná východiska a možné cesty nápravy, spatřujeme je především ve výchovném systému, který nemůže z principu nereagovat a nesnažit se vnést do školních vzdělávacích programů sekvence posilující orientaci na duchovní hodnoty, na etické a estetické otázky. Škola může vychovávaného poučit o všem, co, jak a proč by být mělo, a v kognitivním procesu ho poučit o správnosti a užitečnosti určité hodnotové orientaci pro něho i společnost. K dosažení tohoto utvářecího procesu však zbývá ještě jedno, ale to podstatné a pro dosažení změny nejdůležitější: přimět vychovávaného, aby se s ní ztotožnil, přijal je za svou a snažil se v jejích intencích jednat a žít“ (Spousta, 2008, s. 250).

O tomto těžkém boji škol píše i B. Kraus. „Hodnotová orientace se vyvíjí pod tlakem spotřebitelské společnosti (otupování reklamou, podporování osobní rozkoší apod.) Škola se tak dostává do konfliktu, pokud chce pěstovat kázeň, skromnost, vzájemnou pomoc a spolupráci namísto boje všech proti všem v konkurenčních střetech a mocenských bojích“ (Kraus, 2006, s. 60).

O propojení vlivu vzdělání na rodinu, ale i vnímání rodiny jako hodnoty pojednává Dana Hamplová v knize *České ženy: vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina*. „Různé vzdělanostní skupiny procházejí socializací v různých prostředích a kulturních milieu, a liší se tak často v hodnotách a životních cílech. Například Hamplová analyzovala životní cíle mladých a svobodných lidí v České republice podle vzdělání a ukázala, že pro vyučené muže a ženy je materiální zázemí a hodnota „mít hodně peněz“ důležitější než „žít pro rodinu“, zatímco vysokoškolačky hodnotily význam rodiny ze všech vzdělanostních skupin nejvýše“ (Hamplová, Rychtaříková, Pikálková 2003, s. 8). „Vysokoškolsky vzdělaná populace představuje nejkonzervativnější složku společnosti (nejmenší podíl dětí narozených mimo manželství) a současně nejstabilnější rodinné prostředí, tj. nejmenší podíl rozvedených manželství“ (Hamplová, Rychtaříková, Pikálková, 2003, s. 71).

„Když se ohlédneme za uplynulým obdobím, můžeme říct, že česká pedagogika a pedagogická psychologie se zabývala kladnými vlastnostmi člověka také v obecné poloze. Činily tak především ve třech směrech. Snažily se definovat:

1. obecný ideál vychovávaného a vzdělaného člověka vůbec – viz formulace typu: všestranně a harmonicky rozvinutá osobnost
2. soubor obecných vlastností, které jsou potřebné pro úspěšné vykonávání určité sociální role, např. role žáka, role učitele, role vychovatele atd.
3. soubor konkrétních vlastností, kterými by se měl vyznačovat člověk, který končí určitý úsek výchovně-vzdělávacího procesu, určitý vyučovací předmět, ročník studia, typ školy.

Souhrnně řečeno, šlo o žádoucí, doporučované, někdy přímo plánované charakteristiky člověka. Tento přístup byl převážně deskriptivní, normativní. Říkal, co by mělo být...

Kromě toho se rozvíjel i druhý přístup, spíše deskriptivní. Snažil se o zjišťování skutečného stavu, usiloval o diagnostiku jednotlivých charakteristik člověka vůbec a člověka v situacích pedagogického typu zvláště. Říkal, co je...

Na něj navazoval třetí přístup, který usiloval o změnu aktuálního stavu. O zásahy „se znalostí věcí“, o cílené intervence. Říkal, co by se mělo změnit“ (Mareš, 2008, s. 6-7).

Vliv školy na hodnotovou orientaci mládeže bych tedy rozdělil na dva faktory, lidské a vzdělanostní. Lidský faktor je ovlivněn již výběrem střední školy, studenti by si měli vybírat střední školu na základě nějakých hodnot a představ o své budoucnosti. Tím dochází oproti základní škole k seskupení studentů, kteří jsou určitým způsobem na něco zaměřeni. Je to ovlivněno i inteligencí a přijímacím řízením. Lidský faktorem jsou pak i učitelé, kteří by měli studentům předávat výchovné vzory. Vzdělanostní faktor pak ovlivňuje člověka po zbytek života. Jiné hodnoty a ideály bude mít člověk s ukončenou pouze základní školou a jiný s vysokoškolským vzděláním. V současné době je zatím počet vysokoškolsky vzdělaných lidí na vzestupu, ale domnívám se, že během několika desítek let dojde vzhledem demografickému rozložení obyvatelstva České republiky, tedy rození dětí spíše v nízkých sociálních vrstvách, k zásadnímu obratu, což bude mít i nepochybný dopad na kulturní hodnoty.

2.3 Vliv vrstevníků a přátel

Vzhledem k tomu, že mládež tráví mnoho času se svými vrstevníky ve škole a následně i ve svém volnu, tak i vliv vrstevníků a přátel bude mít s rodinou a školou nepochybně největší vliv na hodnotovou orientaci mládeže. Nejdříve k pojmu vrstevnická skupina. Pojem nalezneme v publikaci Ilony Gillnerové a Jiřího Buriánka *Základy psychologie, sociologie*. „Vrstevnická skupina je zpravidla malou sociální skupinou, jejíž členové jsou si blízcí věkem; z tohoto hlediska je homogenní. Vrstevnické vztahy v ní vznikající mají různé formy, promítají se do různých aktivit jedince. Vrstevnická skupina ovlivňuje vývoj dítěte už od předškolního věku, ale zvláštního významu nabývá v období dospívání. Dospívající se osamostatňují, odpoutávají od rodiny a navazují nové, diferencovanější vztahy s jedinci obojího pohlaví. Vrstevnická skupina vytváří „cvičné pole“ pro osvojování nových rolí, zvládnání nových situací, které přináší dospívání a dospělost“ (Gillnerová, Buriánek, 2006, s. 72).

Vzhledem k psychologickému vývoji dochází u mládeže k potřebě odpoutání vlivu od dospělých k vrstevníkům, kamarádům. „Jednou z hlavních tendencí pubescence je přeorientování pubescenta a adolescenta z rodičů, učitelů a vůbec starších osob na vrstevníky, kteří jsou v podstatě ve stejné situaci jako on sám. Přeorientování může probíhat pomalu a postupně nebo nerovnoměrně a bouřlivě; uplatňuje se v různých sférách činností, v nichž je prestiž starších osob a vrstevníků různá, ale zcela zákonitá“ (Kon, 1986, s. 83).

Nad psychologickými funkcemi společnosti vrstevníků v adolescenci se zamýšlí I. S. Kon „Jaké jsou psychologické funkce společnosti vrstevníků v adolescenci? Za prvé společenský styk s vrstevníky funguje jako velmi důležitý a specifický informační kanál; jeho prostřednictvím se pubescenti a adolescenti dovídají mnoho věcí, které jim dospělí z různých důvodů neřeknou. Za druhé společenský styk s vrstevníky je specifickým druhem činnosti a meziosobnostních vztahů. Za třetí je společenský styk s vrstevníky specifickým druhem emocionálního kontaktu. Sílicí vliv vrstevníků se s přibývajícím věkem projevuje především tím, že množství času, který středoškolák tráví s vrstevníky, postupně narůstá, a to v nepřímé úměrnosti s časem, který tráví s rodiči. Normy a kritéria přijatá mezi vrstevníky se stávají v některých vztazích

psychologicky důležitější než normy a kritéria starších osob. Roste i potřeba uznání a chvály ze strany vrstevníků“ (Kon, 1986, s. 83-84).

M. Vágnerová píše také o prvních sexuálních zkušenostech mládeže. „Vrstevníci pomáhají adolescentům uspokojovat různé potřeby. Emoční jistotu obvykle představuje stabilní přítel, který má podobné hodnoty a zájmy. Pro adolescenty jsou důležité i partnerské vztahy, v tomto období dochází k prvnímu sexuálnímu styku. Adolescent však není pro trvalejší vztah ještě dostatečně zralý. Obvykle jde o zamilovanost a romantickou lásku, která se po určité době rozpadá“ (Vágnerová, 2000, s. 297). Předčasný a duševně nevyzrálý sex však může poškodit další sexuální vývoj. Pro adolescenty je důležitou hodnotou vnímání krásy vlastního těla. Dívky i chlapci se chtějí líbit opačnému pohlaví, dívky se ve škole často předhánějí, kdo je nejhezčí. Dívky chtějí být krásné a hubené, u chlapců jde především o fyzickou sílu. Osoby nehezkého vzhledu, obézní vrstevníci či fyzicky ještě nevyzrálí jedinci se stávají často terčem posměchu, častěji však v mladším období.

Již starší psychologická literatura rozděluje vrstevnické skupiny na členské a referenční. „Především je nutné rozeznávat skupinu podle příslušnosti (neboli členské skupiny), k nimž daný jedinec patří (školní třída, komsomolská organizace, sportovní družstvo atd.) a skupiny referenční, tj. skupiny, na které se myšlenkově orientuje a s nimiž své chování a sebeprojekci uvádí ve vzájemný poměr. Tyto skupiny se však vždy nekryjí“ (Kon, 1986, s. 85). Nová doba na této skutečnosti nic nemění, ale vzhledem k velkému sociálnímu rozpětí mládeže může být pro některé jedince referenční skupina z důvodu finančních nedostupná. To může vést ke kriminálnímu jednání těchto jednotlivců.

Přátelství je pro středoškoláky velmi významnou hodnotou. „Středoškolák očekává od přítele nejen takové hodnocení, které se blíží jeho vlastnímu sebehodnocení, ale které ho i předčí (od rodičů a spolužáků čeká hodnocení kritičtější). To znamená, že přátelství plní speciální funkci udržovat sebeúctu osobnosti“ (Kon, 1986, s. 103).

Období mládí je také i cestou hledání smyslu života, kdy někdy dochází ke střetu vlastních představ s někdy krutou realitou. „K víře vedou existenciální motivy, které nabývají na významu právě v adolescenci. Je to nejčastěji:

- a) hledání smyslu života;
- b) hledání absolutně platných, trvalých hodnot;
- c) potřeba přesahu vlastního života.

Někteří adolescenti, zklamaní svými rodiči, vrstevníky a nakonec i hodnotami společnosti, hledající opravdové ideály a hodnoty, se stávají členy různých náboženských sekt. Členství v takové skupině může uspokojovat různé potřeby – potřebu citové jistoty, příslušnosti k nějaké skupině, potřebu silné autority či potřebu trvalejších hodnot a přesahu vlastního života, event. i jiné“ (Vágnerová, 2000, s. 273).

Velmi nešťastné je střetnutí naprosto dvou rozdílných hodnotových systémů, střetu hodnot orientační rodiny s hodnotami asociální vrstevnické skupiny. Ze své praxe i z médií jsem viděl několik případů, kdy především dívky z dobře situovaných rodin, kde jim nic nechybělo, se v době puberty přeorientovaly k mládeži užívající drogy a z útulného domova se ocitly doslova na ulici. Měl jsem možnost s jednou takovou dívkou hovořit o tomto problému, která si byla zpětně schopna věci uspořádat. Viděla chyby, kterých se dopustila, ale i přes nabídku rodičů se domů vrátit, se domů vrátit odmítala. Údajně ze své hrdosti a raději volila život ze dne na den na ulici.

2.4 Vliv masmédií

„Vliv médií je podmíněn určitými společenskými podmínkami a média naopak zpětně sociální podmínky mění. Vznik masové kultury s významnou úlohou masových médií je podmíněný relativní sociální nivelizací. Kultura se stává masovou především od té doby, co se staly masovými určité životní podmínky, sociální poměry. Poznání mladé generace není možné bez reflexe vlivu médií na utváření mládeže a na její životní styl“ (Sak, Saková, 2004, s. 89).

S rozvojem lidské civilizace dochází k rozmachu hromadné komunikace, dnes mluvíme o masmédiích, která zprostředkovávají zprávy z celého světa. K původním médiím (novinám, rozhlasu a televizi) se na konci minulého a začátkem tohoto století

připojil s obrovským rozmachem internet, přenosem zpráv, ale i komunikací lidí na sociálních sítích. „Dá se říci, že masmédia nás do nového světa vtahují někdy tak silně, že se stáváme jejich součástí: stáváme se nepozorovaně součástí umělého světa masmédií, zahrnutí do něj, vytržení ze světa přirozeného“ (Vybíral, 2009, s. 161).

„Masmédia plní řadu důležitých funkcí:

- a) Informativní – její podstatou je poskytovat informace, data, zprávy. V souvislosti s tím má nepochybně charakter vzdělávací, ale také hodnotový tím, že tyto informace představují určitou hodnotu i hodnotící, protože k prezentovaným informacím zpravidla zaujímají určité hodnotící stanovisko.
- b) Formativní – spočívá v ovlivňování celé společnosti, ve smyslu výchovném, kdy jsou ovlivňovány postoje adresáta např. k otázkám sociálním, především ve smyslu osobní, individuální a společenské angažovanosti a aktivity jako základní podmínky autentického rozvoje osobnosti. Formativní účinky se projevují také v souvislosti s manipulací, která je nejvíce zřetelná v reklamních šotech.
- c) Komunikativní – spočívá ve schopnosti uskutečňovat spojení mezi určitou událostí, skutečností na jedné straně a příjemce na straně druhé. Do této funkce můžeme zahrnout i přínos médií v celkovém procesu socializace, kdy pomáhá stabilizovat normy, vzory, ideály, přispívá ke kultivaci tím, že učí adresáta přejímat dané způsoby chování, které jsou pro určité sociální či etnické skupiny charakteristické, učí sdílet a ctít hodnoty, tradice, rituály.
- d) Rekreativní – snaží se svého adresáta osvěžit, navodit mu podmínky pro odpočinek, regeneraci sil“ (Kraus, Sýkora, 2009, s. 47).

To co uvádějí média, se stává i bez potvrzení pravdou, člověk není schopen si tyto zprávy ověřit a je tak manipulován. „Konzument masových médií si zřídka činí vlastní popis (pak by si vytvářel vlastní epistemologii). K tomu by potřeboval například sám procestovat místa, o nichž se v médiích hovoří, aby si ověřil zprávy z tisku a televize. Věříme médiím a spoléháme na ně. Tak přichází masová média k moci, kterou na ně delegujeme, a vytvářejí pro nás svět, v němž se svými představami žijeme“ (Vybíral, 2009, s. 162-163).

Člověk je denně zahlcován desítkami zpráv. „Významnou roli sehrává informační zahlcení a nedostatek času a technických možností si informace ověřit, ovlivňování

a jiné, méně zjevné persuzivní postupy nepřímého vlivu, časté opakování původně nevěrohodných zpráv (a trvání některé z autorit na jejich věrohodnosti), vyvolávání chaosu, úzkosti a zmatení“ (Vybíral, 2009, s. 168).

O vlivu nových technologií a s tím související masové komunikaci na lidské hodnoty pojednává V. Spousta ve svém článku *Krize současné společnosti a proměny hodnot na přelomu století*. „Bezprostředně a intenzivně se hodnotové spektrum proměňuje v souvislosti s novými informačními technologiemi a masovými komunikačními prostředky, a to vše pod tlakem biologické podstaty člověka a jeho biosomatických, kulturních a duchovních potřeb a zájmů. Jako významný spolutvůrce hodnotových proměn se v současnosti se stále větší razancí uplatňuje volný čas jako hodnota an sich“ (Spousta, 2008, s. 245-246).

Dále bych se chtěl zaměřit na nejnovější masmédiu, a to sice internet, zda je schopen silně ovlivňovat hodnoty současného středoškoláka, či se jedná pouze o bezvýznamný vliv na celkovou hodnotovou orientaci. Velmi zajímavou publikací zaměřenou na internet a jeho ovlivňování je *Psychologie a internet, děti dospělými, dospělí dětmi* od Davida Šmahela. Z této cituji několik zajímavých postřehů:

„Téma psychologie a internetu je spojením dvou protilehlých světů – světa duše a světa techniky. Technika nám dává nástroje a prostředky pro navázání kontaktu v tomto umělém – virtuálním světě a naše duše se v tomto světě zrcadlí, odráží, projevuje se“ (Šmahel, 2003, s. 9).

„Ukazuje se, že konformita ke skupinovým normám může být v elektronické komunikaci silnější než při běžné komunikaci. Členové skupiny v prostředí internetu se pravděpodobně vlivem deindividualizace cítí být více skupinou. Anonymita obecně zvyšuje tendenci účastníků cítit se jako součást skupiny a tím posiluje sounáležitost se skupinovými normami“ (Šmahel, 2003, s. 17).

„Mechanismus přenosu na počítač nebo někoho jiného virtuálního ovlivňuje také to, jakým způsobem člověk ve virtuálním prostředí „filtruje“ přijímané informace. Člověk má jednoduše tendenci vybírat ty informace, které jeho nevědomí chce slyšet respektive slyšet potřebuje“ (Šmahel, 2003, s. 21).

Dále Šmahel ve své publikaci (Šmahel, 2003, s. 22-34) uvádí kapitolu specifika virtuálního prostředí ve výzkumu dospívajících, kde se zabývá, jakými různými

způsoby mohou lidé a dospívající internet vnímat – jaký typ „filtru“ si na oči nasazují už ve chvíli, kdy na internet vstupují:

Prostředí bez zábran:

Větší otevřenost – v prostředí internetu mizí bariéry, dospívající se označují jako odvážnější, výřečnější, udávají vyšší schopnost odhalení se, „odhození masky“. Zdá se, že právě větší otevřenost v prostředí internetu si uvědomuje nejvíce mladých uživatelů internetu. Někdy dospívající udávají, že právě tato otevřenost je to, co je k internetu „táhne“ a co jim v reálném životě chybí. Ve virtuálním prostředí tak hledají možnost svobodného projevení sebe sama, svých názorů, pocitů a tužeb.

Redukce úzkosti – dotazování často uvedli, že v prostředí internetu u nich mizí bariéry, komplexy, strach, že prožívají méně tenze.

Absence sankcí – v prostředí internetu dospívající pocítují také absenci sankcí, ať už ze strany skupiny, které jsou členy, nebo ze strany konkrétního jedince, se kterým právě komunikují.

Sexuální narážky – především dívky popisují, že v prostředí internetu se častěji setkávají se sexuálními narážkami.

Možnost lži a přetvářky – většina dospívajících si uvědomuje, že ve virtuálním prostředí je možné dosti snadno lhát, přetvařovat se, vymýšlet si, měnit svou „identitu“.

Pocit fyzického bezpečí – dospívající je fyzicky v bezpečném prostředí, osoby, se kterými komunikuje, nejsou ve většině případů fyzicky přítomné a nemohou jej proto ohrozit.

Absence sebe sama jako fyzického objektu – nejenže nemá dospívající strach ze svého okolí, ale také nemá při komunikaci přes internet obavy, úzkosti a komplexy z toho, jak sám vypadá, jak se vnímá po fyzické stránce.

Možnost ukončení kontaktu – ve virtuálním prostředí je důležité, že zde existuje možnost kdykoliv přerušit komunikaci, ukončit kontakt. Člověk není nucen v komunikaci pokračovat, je-li pro něho nějakým způsobem nepříjemná nebo ohrožující.

Anonymita – v některých případech totiž dospívající pociťují strach z odhalení identity na internetu do té míry, že při rozhovoru zkreslují fakta o osobě tak, aby nebylo v reálném světě možné zjistit, o jakou osobu se jedná. Z celkového pohledu lze říci, že míra anonymity je základní proměnnou, která ovlivňuje chování i cítění lidí v prostředí internetu.

Prostředí odreagování a zábavy – prostředí internetu je také vnímáno jako zábava, prostředek k odreagování, relaxaci, povyražení, děláni si legrace.

Prostředí bez závazků – v případě tohoto jevu jde o to, že nejenom dospívající nemá zábrany – je otevřený, odvážnější, nebojí se atp., ale zároveň za takové považuje prostředí internetu, v němž jedinec předpokládá, že na sebe nemusí brát žádný závazek a odpovědnost.

Prostředí lži a přetvářky – mladší adolescenti na internetu skutečně více „lžou“ tedy více experimentují s identitou, hrají jiné role, vydávají se z někoho jiného. Mladší adolescenti se na internetu pohybují častěji „v prostředí lži a přetvářky“. Pokud se tedy dospívající pohybuje pouze v prostředí chatu, má pocit, že internet je místo, kde každý lže a přetváří se.

Prostředí štěstí – internet může být vnímán jako prostředí štěstí, bezstarostnosti, uvolněné atmosféry, emoční podpory. Dospívající se nepřicházejí na internet pouze bavit, ale internet se stává prostředím, kde může ventilovat své problémy, bolesti, pocity, svěřit se, pociťovat „sounáležitost“ s ostatními atd.

Pokud výše uvedené jednoduše shrnu, tak docházím k závěru, že na internetu si může každý vytvořit svůj vlastní virtuální svět, který může odrážet realitu člověka nebo zcela imaginární skutečnosti, kdy v tomto případě hrozí nebezpečí při střetu s realitou. Pokud člověk tráví na internetu pravidelně velkou část dne, může to negativně ovlivnit jeho hodnotový systém a to už samotnou závislostí na této technologii. Skutečný reálný svět, fyzický styk s lidmi mu chybí a může vést až k uzavřenosti do sebe a do svého počítače. Takový člověk není schopen zdravé sociální komunikace.

O tomto problému píše dále D. Šmahel v dalších části knihy. „Stará teorie o adolescenci pojednává o tomto období jako o „bouři a vzdoru“, prezentuje dospívání jako obtížné a frustrující období. Co je snazší než vybití svých sexuálních a agresivních

tendenci právě ve světě anonymního a snadno dosažitelného internetu“ (Šmahel, 2003, s. 51).

„Dospívání je známé jako období, v němž je mladý člověk plný ideálů – a vlastně v podstatě hledá ideální podobu sebe sama. Toto se odráží v chování adolescentů také ve virtuálním světě – chtějí zkusit, jaké to je být ideálem, „hvězdou“ změnit sebe sama k lepšímu. Dospívající se často touží stát takovým, jakým je v prostředí internetu, také v reálném životě – touží být zábavný a podobně“ (Šmahel, 2003, s. 55).

„Dospívající tedy má možnost prostřednictvím internetu navázat nové vztahy a kontakty právě s lidmi, kteří sdílí jeho potřeby, zájmy a hodnoty. Přátelství vzniklé na internetu se pak může stát skutečným přátelstvím. Přenos virtuálního vztahu do reality však nemusí probíhat vždy idylicky. Častým jevem je při prvním setkání naopak určitá deziluze“ (Šmahel, 2003, s. 95). V současné době je internet i často zneužíván, mladí nezkušení lidé se seznamují s lidmi, o kterých ve skutečnosti nemusí vůbec nic vědět. Kdokoli si může vymyslet o sobě legendu a dodat fotky cizích lidí. Pak získává citlivé údaje mladých lidí a jejich nejrůznější fotografie. V nejhorším případě může dojít při fyzickém kontaktu i k násilí, což se poslední dobou stává a je medializováno.

Nepochybně jsme všichni ovlivňováni masmédií, především televizí a internetem. Otázka je, do jaké míry to ovlivňuje naše hodnoty a hodnotový systém. Minulá generace byla ovlivňována především televizí (skladbou televizních programů a reklamou), internet ovlivňuje dnešní mládež, která si na něm na sociálních sítích utváří sociální party. Myslím si, že jak mládež dozrává, čím je starší, tak vliv masmédií je stále menší a v porovnání s vlivem rodiny, školy či vrstevníků je zanedbatelný.

2.5 Vliv celospolečenského prostředí

Nepochybně hodnoty a hodnotovou orientaci ovlivňují faktory společenského prostředí, historického, politického ale třeba i přírodního. Z historického pohledu je jasné, že každá generace mládeže má jiné hodnoty. Přesto se o ní mluví stále stejně. „O mládeži existuje řada mýtů. Od dob Aristotela si každá starší generace stěžuje na chování mládeže a v porovnání se svým mládím vidí její zkaženost. Mládež zase vnímá

starší generaci jako konzervativní, nechápající ani mládež ani novou dobu“ (Sak, Saková, 2004, s. 7).

„V teologickém a filozofickém zobecnění a zjemnění mravních kodexů pak nacházíme už od antiky obecný ideál mravního dobra, moderně definovaného například jako moudré a zodpovědné využívání všech možností a příležitostí ke zdokonalení sebe i druhých, k plodnému a šťastnému životu. Spiritualita nenáboženská, resp. nezávislá na náboženství, zahrnuje – jako jeho „potomek a dědic“ – určitou hodnotovou orientaci, systém hodnot, populárně řečeno „hodnotový žebříček“, který úzce souvisí se systémem mravních norem. V našem sociokulturním okruhu jde – jak známo – o hodnoty a normy, které se vžily pod vlivem křesťanství, ale také evropského osvícenství, na něj navazujícího moderního liberalismu a individualismu i pod vlivem současného „importu“ z Orientu“ (Říčan, 2006, s. 125-126).

Mládež jako taková se nevyvíjí z předchozí generace, ale vždy reaguje na aktuální problémy společnosti. „Tak jako se mládež v šedesátých letech nevyvíjela v reakci na českou společnost koncem války, tak se současná mládež nevyvíjela v reakci na osmdesátá léta, ale ve svém vývoji se vyrovnává se společenskou skutečností počátku nového století. Dnešní mládež proto zákonitě nemůže být vylepšenou variantou mládeže padesátých, šedesátých či osmdesátých let. Současná generace mládeže se ve svém vývoji vyrovnává s pozitivními i negativními jevy současné společnosti, především s novými jevy, které přetvářejí společenskou skutečnost“ (Sak, Saková, 2004, s. 7).

O krizi duchovních hodnot píše V. Spousta. „Kritický stav současné civilizace budí obavy filozofů a sociologů. Ukazuje se, že lidstvo není připraveno vyrovnat se se stávajícími problémy a společnost není s to využít předností demokratického politického systému. Soudobá společnost je orientována převážně na hodnoty utilitární, duchovní hodnoty se vytrácejí. Možné cesty k nápravě spatřujeme především ve výchovném systému, v němž by byla posílena orientace na duchovní hodnoty a na etické a estetické otázky“ (Spousta, 2008, s. 241).

V současné době jsme svědky stále častějších přírodních katastrof. U nás nejčastěji v podobě povodní, ve světě se pak jedná nejčastěji o zemětřesení, výbuchy sopek a sesuvů půd apod., kdy dochází k naprosté devastaci přírody, lidských obydlí a v nejhrošším případě i k hromadnému úmrtí lidí. Další utrpení přichází při válečných konfliktech a poslední dobou stále častějších teroristických útocích. Při těchto krajních

situacích pak dochází ke změně hodnotového systému. „Dojde-li v kritických, mezních situacích ke střetu životně důležitých hodnot a hodnotami materiálními či kulturními, zkušenosti celé řady generací ukazují, že jsou upřednostňovány hodnoty zabezpečující život a zdraví člověka“ (Spousta, 2008, s. 244).

O vlivu přírodního a kulturního prostředí na vývoj mládeže píše I. S. Kon. „Americká antropoložka a etnografka M. Meadová, která strávila několik let na ostrovech Samoa (Plavecké ostrovy) a později na Nové Guinei, zjistila, že přechod z dětství do dospělosti není v těchto společnostech žádnou krizí nebo dramatem a probíhá plynule. V klidném životním rytmu tradiční společnosti se mladík zapojuje do života dospělých snadno a postupně. Dívka na souostroví Samoa neví nic o přísných sexuálních tabu jako její americká vrstevnice. Neexistuje zde ani problém spojený s individuálním osamostatněním (profesionálním, sociálním nebo morálním), ke kterému musí dojít v poměrně krátké době. Proto zde puberta postrádá vnitřní napětí, které je pro západní Evropu nebo USA typické“ (Kon, 1986, s. 10-11).

Hodnotová orientace člověka je ovlivňována socializací v rámci různých společností. „Socializace znamená souhrn všech sociálních procesů, díky kterým si jedinec osvojuje určitý systém vědomostí, norem a hodnotové orientace, a které mu umožňují, aby působil jako plnoprávný člen společnosti. Pojem socializace je značně širší než pojmy vzdělání, vyučování i než pojem výchova. Výchova se obvykle rozumí uvědomělý a kontrolovaný proces cílevědomého působení na vychovávaného; socializace zahrnuje kromě výchovy i živelné, spontánní procesy ovlivňující formování osobnosti“ (Kon, 1986, s. 159).

Z celosvětového hlediska je tedy jasné, že historické, náboženské, přírodní a politické vlivy utvářejí rozdílný hodnotový systém lidí na celé planetě. Zcela konkrétně a aktuálně lze uvést, že jiné hodnoty upřednostňuje mládež ve stabilním prostředí České republiky, jiné ve válečné Libyi a zase jiné v Japonsku, které zasáhla ničivá přírodní katastrofa stupňovaná hrozbou výbuchu jaderné elektrárny.

2.6 Vliv volného času

Při studiu literatury, která se zabývá hodnotami a hodnotovým systémem jsem často našel termín „volný čas“. A je to pochopitelné. Z historického hlediska je prokázáno, že lidé mají stále více času sami pro sebe, což je především způsobeno snižováním odpracované doby a v době stáří prodlužováním doby života. Toto se odráží i v hodnotovém systému, člověk si svůj volný čas utváří podle svých představ, zájmů aj. „Způsob využívání volného času je jedním z důležitých ukazatelů životního stylu a velmi úzce souvisí se způsobem života jedince. Životní styl reflektuje hodnotovou orientaci člověka, která se utváří na základě aktivit jedince a vlivem životních podmínek“ (Kraus, 2006, s. 49).

Věra Poláčková v publikaci *Éthum č. 14, ročník 1996*, ve svém článku *K sociálnímu a vzdělávacímu aspektu volného času* píše, že „naplňování volného času je úzce vázáno na prosazující se hodnotový systém. Hodnotový systém české společnosti stejně tak jako základní trendy ve způsobu trávení volného času nemohou být izolované, ale naopak v určité interakci s pojetím těchto fenoménů v ostatní Evropě. Vytvářet podmínky k určitým volnočasovým aktivitám a směřovat mládež a děti k těmto aktivitám a naopak utlumovat jiné aktivity znamená snižovat pravděpodobnost projevů chování jako je alkoholismus, nikotinismus, narkomanie a kriminalita mládeže“ (Poláčková, 1996, s. 6).

B. Kraus píše, že „mezi tři základní funkce volného času jsou nejčastěji zařazovány funkce odpočinková (relaxační, regenerační), zábavní (kompenzační) a kultivační (rozvoj osobnosti). Pro skupinu dospívajících je charakteristická také funkce sociální (socializace, příslušnost ke skupině)“ (Kraus, 2006, s. 50).

Každá vyspělá společnost by měla mít zájem o pozitivní celospolečensky prospěšné utváření hodnotového systému každé mladé generace, jinak by to mohlo vést k zániku této společnosti „Společnost má samozřejmě zájem a odpovědnost za zdravý vývoj dětí a mládeže. Také v rámci sociální prevence je třeba se zabývat volnočasovými aktivitami dětí a mládeže. Vždyť v tomto období se utváří hodnotový systém jedince a hledají se cesty jeho uplatňování objektivním reálným chováním a činnostmi“ (Poláčková, 1996, s. 9).

Dále V. Poláčková píše o problémech s využitím volného času a posunu hodnotové orientace nežádoucím směrem. „Dětství a mládí jsou charakterizována vysokou mírou aktivity. Přesto je však i u mládeže problémem poměr mezi aktivní a pasivními formami využívání volného času. Závažným problémem je také poměr mezi přáním dětí a mládeže věnovat se volném čase určité zájmové činnosti a mezi její faktickou realizací. Výzkumu u nás i v ostatních zemích se v podstatě shodují, že mezi mládeží je ve volném čase na předních místech sport, sociální interakce s vrstevníky, kultura a zábava zprostředkovaná masovými komunikačními prostředky a četba. Činnosti ve volném čase jsou odrazem dosažené úrovně sociální, mentální a psychického zrání. Tvůrčí aktivita stimuluje rozvoj obecné kreativity, schopnost tvůrčím způsobem přistupovat k životu, k řešení problémů a pracovních úkolů. V roce 1992 zpracoval Petr Sak výzkum volného času dětí a mládeže. Zjistil, že radikálně klesla pozice „studia“ ve volném čase, tomu odpovídá i snížení významu hodnoty vzdělání v hodnotové orientaci mládeže. Klesl také zájem o veřejně prospěšnou a politickou činnost, význam četby a aktivního sportování. Dopředu se posunulo „povídání si s přáteli“, návštěva restaurací a kaváren, ale také vzrostl zájem o vedlejší výdělečnou činnost. Kromě výdělečné činnosti se však u mládeže spíše prohlubuje pasivnost, konzumnost a nenáročnost. V posledních letech se také zvyšuje společenská tolerance k odchylkám od společenské normy“ (Poláčková, 1996, s. 11).

Břetislav Hofbauer v *Pedagogice č. 2, ročník 2003*, ve svém článku *Volný čas a jeho pedagogické zhodnocení* píše, že vliv volného času na hodnotovou orientaci mládeže se již v mnohém vyrovná vlivu rodiny a školy. „O růstu významu volného času pro život a výchovu nevypovídají pouze kvantitativní zřetely (míra rozšíření mezi příslušníky společnosti – uplatnění na různých úrovních jejího uspořádání – teritoriální dosah), nýbrž také změny kvalitativní, jež jsou méně zjevné, o to však hlubší a trvalejší. Bohatý a smysluplný volnočasový život každého jedince spoluvytváří hodnotový systém a zvyšuje kvalitu života nejen jeho samého, nýbrž také druhých lidí a celé společnosti. Současná zkušenost a analýzy dokládají, že účinnost systému volného času se v mnohém vyrovnává vlivu tradičních oblastí výchovy, zejména rodiny a školy a jejich možnosti, ba jejich význam v některých směrech předstihuje“ (Hofbauer, 2003, s. 158-159).

Dále B. Hofbauer uvádí, že „získávání nových poznatků a dovedností není však jediným cílem, neboť aktivity mohou (a mají) mít širší vyústění: vytvářet celkový

pozitivní vztah k přírodě, společnosti, blízkému okolí, k sobě samému i svému volnému času; získávat sociální kompetence; učit se solidárně jednat; chránit a realizovat práva člověka; doceňovat a uskutečňovat hodnoty demokratického občanství. Společným jmenovatelem těchto individuálních a kolektivních aktivit je zainteresovanost a angažovanost účastníků. I nadále se budou uplatňovat různými způsoby, jež jsou všechny hodnotné a žádoucí. Mohou být:

- běžnou zájmovou činností („koníčkem“): ta se může stát celoživotním zájmem a aktivitou, která obohacuje život člověka, spoluvytváří jeho hodnotový systém a stabilizuje způsob života;
- dobrovolnou veřejně prospěšnou činností ve prospěch ochrany přírody nebo podpory a pomoci druhým lidem: uskutečňuje se v zájmovém útvaru zařízení volného času, v kolektivu dobrovolného sdružení, žákovské samosprávě, sněmu dětí a mládeže nebo účasti na jednorázové aktivitě;
- přechodem od zájmové činnosti v profesionální přípravu téhož oboru na střední nebo vysoké škole a v následném, takto iniciovaném a nasměrovaném povolání;
- profesionalizací v některé oblasti samotného volného času: zde vede cesta od dobrovolného pracovníka (například od vedoucího kolektivu ve sdružení dětí a mládeže) k profesionálovi (vychovateli – pracovníkovi střediska volného času – nebo streetwokerovi)“ (Hofbauer, 2003, s. 160).

Veškerá naše činnost (pozitivní i negativní) nás nějakým způsobem ovlivňuje a tím utváří i náš hodnotový systém. Vzhledem k tomu, že lidé mají čím dál více volného času, je nutné, aby jeho prožívání pozitivně ovlivňovalo jejich přístup k budoucnosti společnosti. V opačném případě se pak společnost dostane do neřešitelných problémů. Je nutné uznávat a dodržovat hodnoty, které umožňují přežití lidstva bez vzájemných konfliktů, násilí a válek.

3 Hodnotová orientace mládeže v souvislosti s životními plány

Nejdříve si uveďme, co to jsou životní plány? Jsou to vlastně různé cíle, kterých chce člověk dosáhnout v určitém časovém období. „Každý jedinec má jiný specifický způsob života, ale obecně představuje naplňování života společnosti. Tento životní způsob souvisí s hodnotami, kterými se člověk řídí a ideály, které by rád v životě realizoval. Jedinec si také vytyčuje životní plány, což je soubor cílů, kterých se člověk svou činností snaží dosáhnout“ (Kraus, 2006, s. 20).

Pro životní cíle je období mládí, ještě konkrétněji období studia na střední škole, velmi důležitým obdobím. O výběru střední školy většinou rozhodují rodiče, případně školní poradci a vše závisí na přijímacím řízení, kam se mladý člověk dostane. Na střední škole již však dozrává natolik, že již má svoji představu o tom, co by chtěl dělat, je schopen své představy spojit s reálnými možnostmi a dle toho si cíle stanovit. „Charakteristickým rysem období dospívání je formování životních plánů. Na jedné straně vzniká životní plán jako důsledek zobecnění a zpevnění cílů, které si vytyčuje osobnost, jakož i zobecnění a zpevnění integrace a hierarchie motivů osobnosti, vytváření stabilního jádra hodnotové orientace, která si podřizuje dílčí dočasné úsilí. Na druhé straně dochází ke konkretizaci a diferenciaci cílů a motivů“ (Kon, 1986, s. 128-129).

3.1 Postoj mládeže k profesní přípravě a k zapojení do pracovního procesu

První příprava na budoucí profesi začíná již na konci základní školy, kdy se žáci hlásí na některý typ střední školy s určitým zaměřením. Ne vždy však si tuto školu vybírají sami žáci, jsou ovlivňováni především rodinou, výchovným poradcem, učiteli, spolužáky aj. „Zahájení profesní přípravy je samozřejmě spojeno s důležitým životním rozhodnutím, s volbou oboru dalšího vzdělávání a příslušné „realizační instituce“, tedy s volbou studijního nebo učebního oboru a příslušné střední školy. Takové životní rozhodnutí by mělo být činěno po vyjasnění profesního očekávání a formulaci profesní

perspektivy. Právě v souvislosti s mnohostrannou významností, kterou pokračování ve školním vzdělávání v životě mladého člověka představuje, a to jak z hlediska každodenního programu, tak z hlediska životního směřování, je při mapování života současné mládeže žádoucí odhalit, jaké postoje dnešní mládež ke své profesní přípravě zaujímá, jak nahlíží na svoji volbu profesní perspektivy a jak posuzuje své směřování k profesi“ (Kraus, 2006, s. 31-32).

Velmi důležitý pro volbu povolání je i věk. Jinou představu o budoucím povolání má student, když nastoupí do 1. ročníku střední školy a jiný náhled bude mít při jejím ukončení, kdy byl několik let ovlivňován novými lidmi a získal i nové informace. „K podstatným faktorům profesionálního sebeurčení patří věk, v němž se uskutečňuje volba povolání, stupeň informovanosti mladého člověka a úroveň jeho aspirace. Úroveň osobní aspirace zahrnuje hodnocení vlastních objektivní možností i hodnocení vlastních schopností. Volbu povolání také často ovlivňuje i úroveň požadavků, které člověk sám na povolání neuvědoměle klade“ (Kon, 1986, s. 134-135).

V posledním ročníku střední školy se student musí rozhodnout, co bude po škole dělat, zda pracovat či dále studovat. M. Vágnerová píše, že „na konci adolescence tato diferenciací pokračuje v souvislosti s nástupem do zaměstnání (či volbou dalšího studia). Sociálně profesní role je ovlivněna školským zařazením i rodinou (jejím sociálním postavením a působením jejího hodnotového systému). Profesně školské zařazení ovlivňuje i rozvoj individuální identity“ (Vágnerová, 2000, s. 279).

Důležité pro volbu prvního povolání jsou informace o tomto povolání, kdy I. S. Kon píše, že středoškolákům tyto informace chybí. „Volba povolání vyžaduje pro školáky informace dvojího charakteru: informace o povoláních celkově a o možnostech a požadavcích kladených na povolání, jednotlivě, dále informace o sobě samém, o svých schopnostech a zájmech. První a druhý typ informací středoškolákům chybí. Známý sociolog V. N. Šubkin zobecnil výsledky mnohaletých výzkumů a napsal, že v sedmnácti letech jsou základem vztahu k povolání převzaté zkušenosti – informace získané od rodičů, známých, přátel, vrstevníků, z knih, filmu a televize. Tyto zkušenosti jsou obvykle abstraktní, nejsou prožity“ (Kon, 1986, s. 132).

Jedna věc je volba povolání, druhá věc je pak samotná praxe, která ukáže, zda zvolená volba byla správná či nikoli. „Profesionální orientace je součástí sociálního

sebeurčení osobnosti. Volba povolání je skutečně zdařilá tehdy, je-li spjata se sociálně morální volbou, s úvahami o smyslu života a o povaze vlastního já. Původní globálnost a beztvorost volby se dialekticky mění úměrně tomu, jak se volba konkretizuje a zakotvuje v reálné skutečnosti. Nicméně toto zakotvení je pouze vývojovou etapou. Jakmile je volba provedena a ověřena praxí, dochází k nové úrovni reflexe; osvojené povolání a vlastní společenské postavení se hodnotí ve světle obecnějších sociálně morálních kritérií“ (Kon, 1986, s. 137).

Podobně o tomto problému píše M. Vágnerová. „Nástup do zaměstnání je jednou z variant institucionalizace dospělosti. Role zaměstnance může přinášet různé problémy, dané rozporem mezi skutečností a očekáváním. Role začátečníka má nízký sociální status. Ekonomická samostatnost je spojena s větší osobní svobodou, ale na druhé straně přináší zaměstnání mnohá omezení a vyžaduje větší zodpovědnost“ (Vágnerová, 2000, s. 297).

Pokud dojde k velkému rozdílu mezi očekáváním a skutečností, nemusí mladý člověk tuto situaci zvládnout a pracovní poměr ukončí, kdy hrozí, že vlivem této špatné zkušenosti si nebude schopen najít odpovídající práci a vytvoří si odpor pro odpovědný přístup k zaměstnání. Bude často střídat různé práce, bude pracovat jen brigádně, někdy na hranici zákona apod. „Krajním řešením je odchod ze zaměstnání jako další varianta adolescentního moratoria. Mladý člověk se fláká a není schopen najít přijatelné východisko. Příčinou bývá neschopnost zvládnout adaptaci na subjektivně zátěžovou situaci, kdy jsou přání a představy adolescenta příliš vzdáleny od reality dostupných možností. Nezralý jedinec, neschopný přijmout frustraci a omezit svoje uspokojení, tento problém nedovede řešit a odkládá jej do budoucna. Vzniká zde určité riziko, že se takový postoj a styl života zafixuje“ (Vágnerová, 2000, s. 295).

3.2 Představy o manželství

Současní sociologové se shodují, že současný institut manželství je v naprosté krizi. Počet uzavřených manželství se rok od roku snižuje, je menší než byl v dobách světových válek. Do manželství vstupují většinou mladé těhotné ženy, nebo starší ženy ve věku kolem 30 let a výše. Průměrná doba manželství v České republice se snížila na 12 let a rozvádí se 47 % manželství, což je alarmující stav svědčící o poklesu důležitosti

hodnoty manželství. Jaké pak mají mít představy o manželství mladí lidé, kteří by měli vstupovat do manželství. Je málo medializovaných vzorů, které by ukazovaly, že manželství je správné, jelikož je to základ pro založení rodiny, která by měla být oporou svých členů. Ukažme si několik různých autorů na toto téma.

„V poslední dekádě minulého století se naše společnost výrazně změnila. Současně se logicky změnilo i chování, postoje a názory mladých lidí na celou řadu skutečností, mimo jiného i na postoj k instituci partnerství, manželství a k rodičovství. Současná doba, která bývá nejčastěji označována jako postmoderní a někdy i jako postemocionální, bývá charakterizována takovými atributy, jako například rozpad sociálních vazeb, snížením emocionální hladiny v postojích, chováním vůči prostředí, společnosti, ale vůči sobě sama. Jedním z nejdynamičtějších symptomů dnešní mladé generace je postoj k instituci rodiny a potažmo i k rodičovství“ (Kraus, 2006, s. 71).

„Pro industriální společnosti naší doby jsou příznačné tyto trendy týkající se rodin:

- Tendence odkládat sňatky a rození dětí na dobu co nejpozdější.
- Tendence ve větší míře zakládat rodinu neformálně, bez legálního sňatku. (Tato nesezdaná soužití jsou spokojenější než sezdané páry, ale v čase méně stabilní. Proto některé vyspělé státy upravují legislativu tak, aby chránila zájem dětí narozených nesezdaným partnerům.)
- Zvyšování rozvodovosti.
- Pokles ochoty lidí po rozvodu vstoupit do dalšího svazku a mít další děti.
- Tendence omezovat počet dětí v rodině, případně nemít děti vůbec.
- Prodlužování doby, po kterou děti a rodiče žijí spolu (platí pro Evropu, nikoli pro USA).

Téměř všechny trendy ukazují na sílící prosazování individuálních zájmů nad zájmy rodinnými“ (Matoušek, 1993, s. 24).

„Během druhé poloviny 20. století prodělala rodina ve většině západních zemí zásadní proměnu. Proměnily se normy i reálné chování a dříve standardní model rodinného startu: sňatek, založení společné domácnosti a narození dítěte ztratil nutnou závaznost. Nezanedbatelný podíl lidí volí jinou posloupnost událostí či do manželství vůbec nevstupuje, víceméně tolerovanou a v určité životní fázi i preferovanou formou partnerského života se stala nesezdaná soužití. Podobným vývojem prošla v 90. letech i Česká republika, kde se celkový počet uzavíraných sňatků snížil o třetinu (z 81 tis.

v roce 1989 na 55 tis. v roce 2000) a kde průměrný věk svobodného ženicha vzrostl z 24,6 na 28,9 let a svobodné nevěsty z 21,8 na 26,5 let“ (Hamplová, Rychtaříková, Pikálková, 2003, s. 11).

Jaké jsou představy mužů a žen o svých budoucích partnerech? Na tuto otázku odpovídá O. Matoušek. „Transkulturní studie očekávání určujících volbu partnera ukazují, že muži kladou ve všech kulturách vzhled a mládí partnerky mezi hodnoty nejdůležitější. Také ženy téměř bez výjimky očekávají, že muž bude o něco starší a že bude schopen rodinu ekonomicky zajišťovat. Na vcelku nevelké rozdíly mezi jednotlivými zeměmi má větší vliv kulturní tradice než současná ekonomická úroveň. Výsledky těchto šetření není těžké interpretovat - muži i ženy mají zájem na prosperitě a stabilitě rodiny, kterou spolu chtějí založit. Přitažlivá a mladá žena dává naději na zdravé potomstvo a starší, ekonomicky zdatný muž zase umožňuje rodině získání potřebných materiálních statků pro přežití“ (Matoušek, 1993, s. 51). Tomuto zjištění odpovídají i předchozí uvedené statistiky, kdy muži, kteří vstupují do manželství, jsou v průměru o 4 až 5 let starší než jejich nevěsty.

Vzhledem k demografickému vývoji naší společnosti lze očekávat, že počet uzavřených manželství se bude stále rok od roku snižovat, pokud se nezmění sociální politika státu, která by dala jasný směr, že uzavírat manželství je výhodné. V současné době se rodí nejvíce dětí v nejnižších sociálních vrstvách, které neuzavírají oficiální sňatky z důvodu kulturních či sociálních. Svobodná matka má nárok na větší sociální finanční podporu, než kdyby vstoupila do manželství s pracujícím mužem. Mladí lidé tak nemají téměř žádnou motivaci vstupovat do manželství a tomu odpovídá i představa o hodnotě manželství.

3.3 Představy o rodičovství

Stejně tak jak v České republice klesá počet uzavřených manželství, tak klesá i počet narozených dětí. Dochází k celkovému poklesu a děti se rodí ženám průměrně čím dál více ve starším věku. „Prudký pokles sňatečnosti a plodnosti a nárůst počtu nesezdaných soužití v České republice po roce 1989 vyvolal rozsáhlý zájem mezi sociology a demografy. To, že součástí společenské transformace bude i změna rodinného chování, bylo možné očekávat a již začátkem 90. let někteří demografové

upozornili na skutečnost, že zhroutení komunistického režimu bude provázet i proměna sňatkového a reprodukčního chování“ (Hamplová, Rychtaříková, Pikálková, 2003, s. 5).

D. Hamplová se snaží vysvětlit změny demografického chování, kdy uvádí dvě teorie, teorie racionální volby a normativní teorie. „První skupinu teorií, které se snaží vysvětlit změny demografického chování, představují různé verze teorie racionální volby, které proměnu rodinného chování připisují ekonomickým a institucionálním faktorům, především změnám pracovního trhu“ (Hamplová, Rychtaříková, Pikálková, 2003, s. 11-12). Dalo by se hovořit o vnějších faktorech, vlivu celé společnosti „Protipól teorie racionální volby představují normativní teorie, které odmítají, že by za demografickou změnou stály ekonomické těžkosti či otázka výhodnosti manželství, ale změny rodinného života přisuzují posunu v hodnotách a preferencích, především sekularizaci, individualismu, důrazu na svobodu a nezávislost a nové ideologii týkajících se postavení mužů a žen ve společnosti“ (Hamplová, Rychtaříková, Pikálková, 2003, s. 16). Tato teorie pracuje s předpokladem, že došlo k posunu v hodnotové orientaci lidí, mladí lidé si chtějí co nejvíce užít života, být individuální, budovat svoji kariéru a manželství i rodičovství odsouvají na pozdější dobu. Dle mého názoru jsou obě teorie správné a navzájem se ovlivňují, u každého jedince individuálně.

Názorně si ukážeme, jaká je současná situace v České republice a jaká je situace ve světě. „Úhrnná plodnost se od konce osmdesátých let, kdy dosahovala 1,9 dětí na 1 ženu, propadla až na 1,1 - 1,2; což představuje jednu z nejnižších hodnot na světě. První děti dnes rodí ženy ve věku 24 - 25 let, zatímco v minulosti byly prvorodičky 22-leté. Podíl dětí narozených mimo manželství vzrostl ze 7,4 % v roce 1986 na 25,3 % v roce 2002. Uvedené změny jsou zřejmě trvalé a znamenají šíření nového modelu prokreačního chování charakterizovaného nízkým počtem dětí a specifickými strukturálními atributy (vyšší věk, vyšší ilegilitimita, vyšší vzdělání rodičů)“ (Hamplová, Rychtaříková, Pikálková, 2003, s. 43). Pouze pro srovnání je nutno uvést, že naprosto stejná situace je ve všech státech východní Evropy. V rámci celého světa je nižší úhrnná plodnost pouze v některých oblastech Číny (Hongkong 1 a Macao 0,9), kde je populace regulována státem, a ženy zde smějí mít pouze 1 dítě. Úhrnná plodnost je největší v nejzaostalejších státech světa, nejvíce v Africe, kde u států Angola, Burundi, Somálsko a Libérie je největší na celém světě 6,8 dětí na jednu ženu. Stejně číslo pak v rámci Asie představuje Afghánistán (Kalibová, Pavlík, Vodáková, 2009, s. 193-200).

S prodlužováním školní docházky a vzrůstajícím zájmem o pokračování studia na vysokých školách samozřejmě dochází i k ovlivňování názoru mladých lidí, kdy si založit rodinu a mít děti. „Souvislost mezi školní docházkou a vstupem do manželství (nesezdaného soužití) či rodičovství je poměrně snadno pochopitelná. Sociální dospělost se v evropském kulturním prostoru definuje v souvislosti s dokončením školy a manželství v evropském kontextu vyžaduje ekonomickou nezávislost a schopnost založit vlastní domácnost. Kromě ekonomických překážek studium snižuje i množství času a energie, které má člověk k dispozici k vykonávání alternativních rolí, zvláště pokud se jedná o role tak časově náročné, jako je role manželská či rodičovská“ (Hamplová, Rychtaříková, Pikálková, 2003, s. 7).

Při studiu literatury na téma představy o rodičovství jsem našel i zajímavý odkaz, který se zabývá rozdílným kulturním pohledem na tuto otázku. Romská populace tvoří nezanedbatelnou část naší populace, kdy se mluví zhruba o půl milionu obyvatel České republiky, ale přesné údaje není možné zjistit, jelikož většina Romů se při sčítání lidu hlásí k české národnosti. Jaká je tedy romská rodina a jaké uznává hodnoty. „Romská rodina je výrazně patriarchální. Rodiče si více přejí syny než dcery. Pro romskou ženu je nejvyšší hodnotou mít děti, i v očích muže má žena hodnotu zejména tím, že má děti. Děti se rodí hned, jakmile je žena pohlavně zralá, někdy i v třinácti letech. (Tím se romské zvyklosti dostávají do rozporu s legislativou.) Je-li žena bezdětná nebo má-li málo dětí, je to pro ni ostuda. Není zvykem, aby žena rozhodovala o tom, kolik má mít dětí. Rozhoduje muž. Ten od ženy očekává plodnost, a to co největší a co nejdřívější. Neplodná žena může být mužem zapuzena a hanba pak padne nejen na ni, ale i na její příbuzné. (Proto je pro romské ženy nepřijatelná antikoncepce)“ (Matoušek, 1993, s. 115). Vzhledem ke své policejní praxi toto můžu zcela potvrdit. Problém je, že při velkém počtu dětí dochází k zanedbávání výchovy a nastavení hodnot, které jsou v rozporu s hodnotami společenskými. Na základě studia literatury a mé praxe na toto téma jsem dospěl k závěru, že romská populace v České republice se bude nadále zvyšovat oproti původnímu slovanskému obyvatelstvu, což může v řádech desítek let vyvolat velké sociální problémy.

Vzdělání a společenské postavení má tedy vliv na počet narozených dětí. Nejvíce dětí se rodí v nižších sociálních vrstvách, které nejsou ale vždy schopny zvládat řádnou výchovu a dětem pak musí být zajištěna náhradní výchova. U vyšších společenských vrstev a vzdělanějších lidí pak dochází k odkladu mateřství, což ve svém důsledku

nemusí být negativní, dozráním osobnosti a touha mít dítě může mít pozitivní vliv na výchovu dítěte a utváření jeho hodnotové systému. Alarmující je ale skutečnost, že řada žen nemá žádné děti a není to způsobeno zdravotními důvody, ale nemožností najít si a udržet si stálého životního partnera. Mladí lidé si samozřejmě chtějí život užívat, ale s přibývajícím věkem, především pro ženy, dochází ke snížení konkurenceschopnosti ve výběru partnera, což může vést při překročení jisté pomyslné věkové hranice až k psychickým problémům, pocit osamocení a nenaplnění ženské role jako matky.

4 Zjištění hodnotové orientace mládeže

4.1 Metodologická východiska průzkumu

Cílem mé praktické části bakalářské práce bylo za pomoci průzkumu dotazníkovou metodou zjistit hodnoty, které uznává současná mládež na středních školách ve městě Brně. Vybral jsem si náhodně dvě střední školy s různým zaměřením, kde jsem řešil případy vloupání. Záměrně jsem si však vybral třídy, ve kterých v roce 2011 budou studenti končit středoškolské vzdělání maturitou. Myslím si, že středoškolák s maturitou, který studuje v Brně, je ideálním vzorkem současné české mládeže. Jedná se o průměrně vzdělaného mladého člověka a vzhledem k tomu, že v Brně studují i studenti z okolí, tak se průzkumu účastnili respondenti z města i venkova. Na základě vyhodnocení odpovědí otázek dotazníku se budu snažit najít souvislosti mezi jednotlivými hodnotami a to, co je ovlivňuje, tak, abych se ztotožnil s autory studované literatury na toto téma. Hlavním cílem však je zhodnocení, zda uznávané hodnoty současné mládeže vedou k závěru, zda mládež má či nemá odpovědný přístup k budoucnosti naší společnosti. Částečně se budu snažit porovnávat tyto hodnoty s výzkumy ve stejné oblasti z předchozích let a zjistit, kam hodnotová orientace současné mládeže směřuje, zda dochází ke změnám nebo zda jsou hodnoty stabilní.

Charakteristika dotazovaného souboru

Dotazníkové průzkumu se zúčastnilo celkem 100 studentů, kteří v roce 2011 končí střední vzdělání maturitou. Jednalo se 50 studentů Střední školy potravinářské a služeb v Brně na ul. Charbulova 106 (dále uváděno jako SŠPS), ze kterých 42 % pochází z venkova a 50 studentů Gymnázia v Brně na ul. Křenová 36 (dále uváděno jako Gymnázium), ze kterých 18 % pochází z venkova. Celkově studentů bydlících na venkově bylo 30 % proti 70 % studentů žijících ve městě. Na SŠPS se průzkumu účastnily obor podnikání a obor kosmetička. V oboru kosmetička se jednalo o samé ženy, celkem 21, v oboru podnikání bylo z celkového počtu 29 studentů 7 mužů a 22

žen. Na Gymnáziu bylo z celkového počtu 50 studentů 20 mužů a 30 žen. Celkový počet všech mužů byl 27 proti 73 ženám.

Pracovní hypotézy:

K ověření svého základního tvrzení o hodnotách, hodnotové orientaci a životních plánu dnešních maturantů jsem si stanovil následující pracovní hypotézy (H):

H1: Nejvýznamnější hodnotou bude zdraví.

Zdůvodnění H1: Zdraví je nejdůležitější hodnotou, jelikož je základním předpokladem ke spokojenému životu, bez zdraví plno věcí ztrácí smysl nebo jsou více či méně omezeny.

H2: V pořadí hodnot bude rozdíl z hlediska pohlaví.

Zdůvodnění H2: Muži a ženy vnímají duševní i materiální svět rozdílně, proto musí být i pořadí hodnot různé.

H3: V pořadí hodnot bude rozdíl z hlediska škol.

Zdůvodnění H3: Studenti SŠPS, pokud nebudou dále studovat, se po maturitě již začlení do společnosti, budou pracovat a budou mít trvalejší partnerské vztahy než studenti Gymnázia, proto musí být i pořadí hodnot různé.

H4: Maturanti se nejvíce nechávají ovlivňovat vrstevníky a kamarády.

Zdůvodnění H4: Studenti, kteří maturují, jsou po fyzické i duševní stránce již vyspělí, rodina a škola je ovlivňovala v předchozích obdobích, proto je nejvíce ovlivňují vrstevníci a kamarádi, se kterými si vyměňují zážitky a udržují přátelské vztahy.

H5: Minimálně 1/3 maturantů si neurčuje dlouhodobé cíle a neuvažuje o svém životě do budoucna.

Zdůvodnění H5: Velká část maturantů si svůj život příliš neplánuje, jelikož se soustřeďuje na studium a blížící se maturitu, která je jedním z důležitých životních cílů.

H6: Ženy si plánují dlouhodobější plány než muži.

Zdůvodnění H6: Ženy jsou odpovědnější ke studiu i k plánování budoucnosti.

H7: Minimálně 1/3 maturantů nemá jasno, kterou profesi chce v budoucnu vykonávat.

Zdůvodnění H7: Za předpokladu, že si minimálně 1/3 mládeže příliš svůj život neplánuje, je i předpoklad, že nemá představu o tom, čím by chtěla v budoucnu být, jakou profesi by chtěla vykonávat.

H8: Z hlediska další profesní dráhy bude rozdíl mezi SŠPS a Gymnáziem.

Zdůvodnění H8: SŠPS je školou s oborovým zaměřením připravující studenty na konkrétní profesi. Naopak u Gymnázia je předpoklad, že naprostá většina studentů bude chtít po maturitě dále studovat a tím získat oborové zaměření na vysoké škole.

H9: Nejčastějším kritériem pro volbu povolání bude finanční ohodnocení.

Zdůvodnění H9: Vzhledem k tomu, že současné společenské hodnoty vedou ke konzumnímu způsobu života, lze předpokládat, že současná mládež bude mít jako nejdůležitější hledisko volby povolání finanční ohodnocení.

4.2 Vyhodnocení dotazníkové šetření

V první části empirického šetření jsem se zabýval otázkou hodnotového žebříčku, který uznává současná mládež, která končí středoškolské vzdělání maturitou. Ke zjištění potřebných dat jsem použil techniku dotazníku (viz. příloha č. 1, položka č. 4), jenž obsahuje baterii 23 hodnot, k nimž se respondent vyjadřuje pomocí pětistupňové škály. Stupeň 1 znamená nejmenší význam (bezvýznamná hodnota), stupeň 5 naopak význam největší (velmi významná). Z četností byly spočítány pro každou hodnotu indexy jako aritmetické průměry a na základě těchto indexů jsem sestavil tabulku s pořadím hodnot, které uznávají dnešní maturanti. Dále jsem porovnal stejné hodnoty s indexy, které byly součástí výzkumu v roce 2002 u mládeže ve věkové kategorii 19 – 23 let, což odpovídá věku současných maturantů. Jedná se hodnoty získané z části výzkumu s názvem **Média a informace** z roku 2002, kdy téma výzkumu bylo: média, televize, znalost

jazyků, drogy, alkoholismus, nikotinismus a hodnoty. Název výzkumné zprávy z roku 2003 byl Informace české společnosti v kontextu globalizace a evropské kultury.

H1: Nejvýznamnější hodnotou bude zdraví.

Tab. Pořadí a indexy hodnot maturantů 2011 a porovnání s rokem 2002				
Maturanti r. 2011			Věk 19 - 23 r. 2002	
Poř.	Hodnota	Index	Poř.	Index
1.	Zdraví	4,84	1.	4,87
2.	Přátelství	4,60	5.	4,58
3.	Svoboda	4,48	6.	4,56
4.	Láska	4,42	2.	4,68
5.	Rodina a děti	4,41	7.	4,48
6.	Životní partner	4,28	3.	4,65
7.	Úspěšnost v zaměstnání	4,19	14.	3,88
8. - 9.	Plat, další příjmy	4,16	12. - 13.	3,98
8. - 9.	Vzdělání	4,16	17.	3,77
10.	Rozvoj vlastní osobnosti	4,10	12. - 13.	3,98
11.	Zajímavá práce	4,09	11.	4,06
12.	Uspokojování svých zájmů, koníčků	3,89	15.	3,86
13.	Pravda, poznání	3,84	10.	4,20
14.	Mír, život bez válek	3,78	4.	4,64
15.	Zdravé životní prostředí	3,67	8.	4,43
16.	Demokracie	3,66	9.	4,37
17.	Majetek	3,60	18.	3,58
18.	Být užitečný druhým lidem	3,55	16.	3,79
19.	Společenská prestiž	3,17	19.	2,70
20.	Soukromé podnikání	2,85	20.	2,55
21.	Veřejně prospěšná činnost	2,57	21.	2,41
22.	Bůh	2,09	22.	2,39
23.	Politická angažovanost	1,81	23.	1,54

Tab. č. 1

V tabulce č. 1 se mi podařilo seřadit 23 sledovaných hodnot současných maturantů ze Střední školy potravinářské a služeb v Brně na ul. Charbulova 106 a Gymnázia v Brně na ul. Křenová 36. V pravé části tabulky jsou pak údaje z výzkumu v roce 2002 u mládeže ve věkové kategorii 19-23 let, které budou k lepší přehlednosti dle pořadí a indexů uváděny za hodnotou v závorkách. Na 1. místě se jednoznačně s indexem 4,84 umístila hodnota *zdraví* (rok 2002 - 1., 4,87). Tato hodnota je

v porovnání s rokem 2002 stabilní v pořadí i v indexu, u kterého je rozdíl pouze 0,03 bodu. Na 2. místě se s indexem 4,60 umístila hodnota **přátelství** (rok 2002 - 5., 4,58). I když rozdíl indexů 0,02 bodu je nepatrný, tak došlo oproti roku 2002 k posunu z 5. místa na 2. místo v pořadí sledovaných hodnot. Na 3. místě se s indexem 4,48 umístila hodnota **svoboda** (rok 2002 - 6., 4,56), u které se zvětšuje rozdíl v pořadí i v indexu, rozdíl indexů je 0,08 bodu. Na 4. místě se s indexem 4,42 umístila hodnota **láska** (rok 2002 - 2., 4,68). Tato hodnota se z pomyslného žebříčku hodnot propadla z 2. na 4. místo, rozdíl indexů je 0,26 bodu. Na 5. místě se velmi těsně za hodnotou láska s indexem 4,41 umístila hodnota **rodina a děti** (rok 2002 - 7., 4,48), rozdíl indexů je 0,07 bodu. Na 6. místě se s indexem 4,28 umístila hodnota **životní partner** (rok 2002 - 3., 4,65). Hodnota životní partner se v žebříčku hodnot propadla z 3. na 6. místo, rozdíl indexů je 0,37 bodu. Na 7. místě se s indexem 4,19 umístila hodnota **úspěšnost v zaměstnání** (rok 2002 - 14., 3,88), dochází zde k velmi výraznému posunu v prioritě hodnot směrem nahoru a to až ze 14. na 7. místo, rozdíl indexů je 0,31 bodu. Na 8. až 9. místě se současně umístily s indexem 4,16 hodnoty **plat, další příjmy** (rok 2002 - 12. - 13., 3,98) a **vzdělání** (rok 2002 - 17., 3,77). U obou těchto hodnot je stejně jako v případě hodnoty úspěšnost v zaměstnání výrazný posun na přední místa pomyslného žebříčku hodnot. U hodnoty plat, další příjmy je rozdíl indexů ve sledovaných obdobích 0,18 bodu a u hodnoty vzdělání je to pak 0,39 bodu. Na 10. místě se s indexem 4,10 umístila hodnota **rozvoj vlastní osobnosti** (rok 2002 - 12. - 13., 3,98), rozdíl indexů je 0,12 bodu. Na 11. místě se s indexem 4,09 umístila hodnota **zajímavá práce** (rok 2002 - 11., 4,06), kdy se jedná o druhou stabilní hodnotu v pořadí i v indexu, u kterého je rozdíl pouze 0,03 bodu, stejně jak tomu bylo u první hodnoty zdraví. Na 12. místě se s indexem 3,89 umístila hodnota **uspokojování svých zájmů, koníčků** (rok 2002 - 15., 3,86). I když rozdíl indexů 0,03 bodu je nepatrný, dochází oproti roku 2002 k posunu z 15. na 12. místo v pořadí sledovaných hodnot. Na 13. místě se s indexem 3,84 umístila hodnota **pravda, poznání** (rok 2002 - 10., 4,20), dochází k propadu této hodnoty z 10. na 13. místo, rozdíl indexů je 0,36 bodu. Na 14. místě se s indexem 3,78 umístila hodnota **mír, život bez válek** (rok 2002 - 4., 4,64), kdy se jedná s rozdílem indexů 0,86 bodu o největší propad ze 4. až na 14. místo sledovaných hodnot. Vzhledem k tomuto zjištění se zamýšlím nad otázkou, co toto způsobilo. Jedná se zřejmě o historický, politický a generační vliv, kdy současná česká mládež se cítí v bezpečí bez ohrožení válkami. Čím delší doba proběhla od ukončení poslední války, tím se zřejmě i zmenšuje význam hodnoty mír, život bez válek. Jedním z možných

důvodů je i profesionální armáda, kdy mladí muži již nemusí nastupovat na základní vojenskou službu, jak tomu bylo ještě před pár lety. Na 15. místě se s indexem 3,67 umístila hodnota *zdravé životní prostředí* (rok 2002 - 8., 4,43). Rozdíl indexů je 0,76 bodu, dochází zde také, jak tomu bylo u hodnoty mír, život bez válek, k výraznému propadu z 8. na 15. místo. Pro současnou mládež jsou otázky ekologie stále méně zajímavé, než tomu bylo v dřívější době. Na 16. místě se s indexem 3,66 umístila hodnota *demokracie* (rok 2002 - 9., 4,37), kdy opět jako v předchozích dvou hodnotách dochází k velkému propadu z 9. na 16. místo žebříčku hodnot, rozdíl indexů je 0,71 bodu. Na 17. místě se s indexem 3,60 umístila hodnota *majetek* (rok 2002 - 18., 3,58). Rozdíl indexů je pouze 0,02 bodu, dochází k posunu o jednu pomyslnou příčku výše. Na 18. místě se s indexem 3,55 umístila hodnota *být užitečný druhým lidem* (rok 2002 - 16., 3,79), rozdíl indexů je 0,24 bodu, propad o dvě místa. U pořadí sledovaných hodnot na 19. až 23. místě nedošlo k žádným změnám, pouze jsou různé indexy. Na 19. místě se s indexem 3,17 umístila hodnota *společenská prestiž* (rok 2002 - 19., 2,70), rozdíl indexů je 0,47 bodu, 20. místo s indexem 2,85 obsadila hodnota *soukromé podnikání* (rok 2002 - 20., 2,55), rozdíl indexů je 0,30 bodu, 21. místo s indexem 2,57 obsadila hodnota *veřejně prospěšná činnost* (rok 2002 - 21., 2,41), rozdíl indexů 0,16 bodu, předposlední 22. místo s indexem 2,09 obsadila hodnota *Bůh* (rok 2002 - 22., 2,39), rozdíl indexů je 0,30 bodu a poslední 23. místo s indexem 1,81 obsadila hodnota *politická angažovanost* (rok 2002 - 23., 1,54), rozdíl indexů je 0,27 bodu.

Na základě provedeného průzkumu docházím k závěru, že dnešní mládež upřednostňuje hodnoty individuálního charakteru. Prvních 12 míst tabulky č. 1 tomu nasvědčuje. Jedná se o hodnoty 1. zdraví, 2. přátelství, 3. svoboda, 4. láska, 5. rodina a děti, 6. životní partner, 7. úspěšnost v zaměstnání, 8. - 9. plat, další příjmy a vzdělání, 10. rozvoj vlastní osobnosti, 11. zajímavá práce a 12. uspokojování svých zájmů, koníčků. Ve druhé části tabulky mimo pořadí 17. majetek a 20. soukromé podnikání se naopak nachází hodnoty důležité pro společnost. Jedná se o 13. pravda, poznání, 14. mír, život bez válek, 15. zdravé životní prostředí, 16. demokracie, 18. být užitečný druhým lidem, 19. společenská prestiž, 21. veřejně prospěšná činnost, 22. Bůh a 23. politická angažovanost.

Výsledek H1: Nejvýznamnější hodnotou je zdraví. Hypotéza 1 se zcela **potvrdila** a to bez rozdílu pohlaví či školy, jak je dále uvedeno níže v tabulkách č. 2 a č. 3.

H2: V pořadí hodnot bude rozdíl z hlediska pohlaví.

Tab. Porovnání žebříčků hodnot s indexy mezi muži a ženami				
Hodnota	Muži		Ženy	
Zdraví	1.	4,89	1.	4,82
Svoboda	2.	4,56	5.	4,45
Přátelství	3.	4,48	2.	4,64
Zajímavá práce	4.	4,19	12.	4,05
Uspokojování svých zájmů, koníčků	5.	4,15	14.	3,79
Rodina a děti	6. - 8.	4,07	4.	4,53
Rozvoj vlastní osobnosti	6. - 8.	4,07	10.	4,11
Plat, další příjmy	6. - 8.	4,07	9.	4,19
Láska	9.	4,04	3.	4,56
Životní partner	10.	4,00	6.	4,38
Úspěšnost v zaměstnání	11. - 12.	3,93	8.	4,29
Vzdělání	11. - 12.	3,93	7.	4,25
Pravda, poznání	13.	3,85	13.	3,81
Majetek	14.	3,67	18.	3,58
Zdravé životní prostředí	15. - 16.	3,52	15.	3,73
Demokracie	15. - 16.	3,52	16.	3,71
Být užitečný druhým lidem	17. - 18.	3,41	17.	3,60
Společenská prestiž	17. - 18.	3,41	19.	3,08
Mír, život bez válek	19.	3,22	11.	4,07
Soukromé podnikání	20.	3,19	20.	2,73
Veřejně prospěšná činnost	21.	2,67	21.	2,53
Bůh	22. - 23.	2,11	22.	2,08
Politická angažovanost	22. - 23.	2,11	23.	1,70

Tab. č. 2

Z tabulky č. 2 je zřejmé, že muži a ženy vnímají důležitost některých hodnot stejně, ale u jiných se zcela liší. Indexy jsou vždy jiné, pro přehlednost první index v závorce bude patřit mužům a druhý index ženám. Pořadí hodnot zůstává stejné u mužů a žen v případě 1. zdraví (4,89 ku 4,82), 13. pravda, poznání (3,85 ku 3,81), 15. zdravé životní prostředí (3,52 ku 3,73), 16. demokracie (3,52 ku 3,71), 17. být užitečný druhým lidem (3,41 ku 3,60), 20. soukromé podnikání (3,19 ku 2,73), 21. veřejně prospěšná činnost (2,67 ku 2,53), 22. Bůh (2,11 ku 2,08) a 23. politická angažovanost (2,11 ku 1,70). Celkem 9 hodnot, které dosáhly stejného pořadí v žebříčku hodnot v porovnání mezi muži a ženami.

Muži oproti ženám preferují hodnoty svoboda (2. místo, index 4,56 ku 5. místo, index 4,45) /dále již bez udávání místa a indexu/, zajímavá práce (4., 4,19 ku 12., 4,05), uspokojování svých zájmů, koníčků (5., 4,15 ku 14., 3,79), rozvoj vlastní osobnosti (6. - 8., 4,07 ku 10., 4,11), plat, další příjmy (6. - 8., 4,07 ku 9., 4,19), majetek (14., 3,67 ku 18., 3,58) a společenská prestiž (17. - 18., 3,41 ku 19., 3,08). Celkem 7 hodnot, které preferují muži více než ženy. Největší rozdíl v pořadí hodnot zaujímá hodnota zajímavá práce. Zatím co u mužů se umístila na 4. místě, u žen to bylo až 12. místo. Vzhledem k výše uvedenému je zřejmé, že muži preferují více než ženy individuální hodnoty.

Naopak pro muže oproti ženám mají menší význam hodnoty přátelství (3., 4,48 ku 2., 4,64), rodina a děti (6. - 8., 4,07 ku 4., 4,53), láska (9., 4,04 ku 3., 4,56), životní partner (10., 4,00 ku 6., 4,38), úspěšnost v zaměstnání (11. - 12., 3,93 ku 8., 4,29), vzdělání (11. - 12., 3,93 ku 7., 4,25) a mír, život bez válek (19., 3,22 ku 11., 4,07). Celkem 7 hodnot, které preferují ženy více než muži. Největší rozdíl v pořadí hodnot zaujímá hodnota mír, život bez válek, u žen je na 11. místě, u mužů až na 19. místě, což je zajímavé zjištění. Proč muži tuto důležitou hodnotu odsouvají až téměř na konec pomyslného žebříčku hodnot? Další větší rozdíly jsou v hodnotách láska, vzdělání a životní partner. Na základě výše zjištěného se domnívám, že maturující dívky, resp. ženy jsou více hodnotově vyspělejší, mají trvalejší partnerské vztahy a jsou odpovědnější než jejich mužští vrstevníci, kteří uznávají ve větší míře hodnoty, které uspokojují jejich vlastní osobní zájmy.

Výsledek H2: V pořadí hodnot jsou podstatné rozdíly z hlediska pohlaví, jak je popsáno výše v uvedeném textu. Hypotéza 2 se **potvrdila**.

H3: V pořadí hodnot bude rozdíl z hlediska škol.

Tab. Porovnání žebříčků hodnot s indexy mezi SŠPS Brno, Charbulova 106 a Gymnáziem Brno, Křenová 36				
Hodnoty	SŠPS		Gymnázium	
Zdraví	1.	4,78	1.	4,90
Rodina a děti	2.	4,70	7.	4,12
Láska	3. - 4.	4,64	4. - 5.	4,20
Životní partner	3. - 4.	4,64	12. - 13.	3,92
Přátelství	5.	4,48	2.	4,72
Plat, další příjmy	6.	4,40	12. - 13.	3,92
Úspěšnost v zaměstnání	7.	4,36	9.	4,02
Svoboda	8.	4,26	3.	4,70
Vzdělání	9.	4,14	6.	4,18
Rozvoj vlastní osobnosti	10.	4,10	8.	4,10
Zajímavá práce	11.	3,98	4. - 5.	4,20
Zdravé životní prostředí	12.	3,90	17.	3,44
Mír, život bez válek	13.	3,88	15.	3,68
Uspokojování svých zájmů, koníčků	14.	3,78	10. - 11.	4,00
Být užitečný druhým lidem	15. - 16.	3,70	18.	3,40
Majetek	15. - 16.	3,70	16.	3,50
Pravda, poznání	17.	3,68	10. - 11.	4,00
Demokracie	18.	3,46	14.	3,88
Společenská prestiž	19.	3,32	19.	3,02
Soukromé podnikání	20.	3,10	20.	2,60
Veřejně prospěšná činnost	21.	2,70	21.	2,44
Bůh	22.	2,30	22.	1,88
Politická angažovanost	23.	1,86	23.	1,76

Tab. č. 3

Z tabulky č. 3 je zřejmé, že studenti SŠPS a Gymnázia vnímají důležitost některých hodnot stejně, ale u jiných se zcela liší. Indexy jsou vždy jiné, pro přehlednost první index v závorce bude patřit studentům SŠPS a druhý studentům Gymnázia. Pořadí hodnot zůstává stejné u studentů SŠPS a Gymnázia v případech 1. zdraví (4,78 ku 4,90), 16. majetek (3,70 ku 3,50), 19. společenská prestiž (3,32 ku 3,02), 20. soukromé podnikání (3,10 ku 2,60), 21. veřejně prospěšná činnost (2,70 ku 2,44), 22. Bůh (2,30 ku 1,88) a 23. politická angažovanost (1,86 ku 1,76). Celkem 7 hodnot, které dosáhly stejného pořadí v žebříčku hodnot v porovnání mezi SŠPS a Gymnáziem.

Studenti SŠPS oproti studentům Gymnázia preferují hodnoty rodina a děti (2. místo, index 4,70 ku 7. místo, index 4,12) /dále již bez udávání místa a indexu/, láska (3. - 4., 4,64 ku 4. - 5., 4,20), životní partner (3. - 4., 4,64 ku 12. - 13., 3,92), plat, další příjmy (6., 4,40 ku 12. - 13., 3,92), úspěšnost v zaměstnání (7., 4,36 ku 9., 4,02), zdravé životní prostředí (12., 3,90 ku 17., 3,44), mír, život bez válek (13., 3,88 ku 15., 3,68), být užitečný druhým lidem (15. - 16., 3,70 ku 18., 3,40). Celkem 8 hodnot, které preferují studenti SŠPS oproti studentům Gymnázia. Největší rozdíl v pořadí hodnot zaujímá hodnota životní partner. U studentů SŠPS je 3. místě, zatím co u studentů Gymnázia až na místě 12. až 13. místě současně s hodnotou plat, další příjmy, která je u studentů SŠPS na 6. místě. Další dvě hodnoty rodina a děti a zdravé životní prostředí jsou mezi studenty těchto škol posunuty o 5 pořadí. Zatím co u hodnoty rodina a děti, která je u studentů SŠPS na 2. místě a u studentů Gymnázia na 7. místě, je vysvětlení pochopitelné, patří do bloku hodnot láska a životní partner, které na SŠPS zaujímají 3. až 4. místo, tak u hodnoty zdravé životní prostředí není zdůvodnění tak jednoznačné. Hodnota zdravé životní prostředí u studentů SŠPS zaujímá 12. místo a u studentů Gymnázia 17. místo, přičemž pořadí v porovnání mezi muži a ženami je téměř stejné, u žen je to 15. místo a u mužů je 15. až 16. místo. Podrobnějším studiem zpracovaných dotazníků bylo zjištěno, že toto ovlivnění bylo ze strany respondentů SŠPS, kteří uvedli, že žijí na venkově, uváděli většinou číslo 5 (velmi významná hodnota) jako u zdraví, 42 % dotazovaných studentů SŠPS pochází z venkova. Pro studenty z venkova je tedy hodnota zdravé životní prostředí důležitější než pro studenty z města.

Naopak pro studenty SŠPS oproti studentům Gymnázia mají menší význam hodnoty přátelství (5., 4,48 ku 2., 4,72), svoboda (8., 4,26 ku 3., 4,70), vzdělání (9., 4,14 ku 6., 4,18), rozvoj vlastní osobnosti (10., 4,10 ku 8., 4,10), zajímavá práce (11., 3,98 ku 4. - 5., 4,20), uspokojování svých zájmů, koníčků (14., 3,78 ku 10. - 11., 4,00), pravda, poznání (17., 3,68 ku 10. - 11., 4,00), demokracie (18., 3,46 ku 14., 3,88). Celkem 8 hodnot, které preferují studenti Gymnázia oproti studentům SŠPS. Největší rozdíl v pořadí zaujímá hodnota pravda, poznání. U studentů Gymnázia je na 10. až 11. místě, zatím co u studentů SŠPS je na 17. místě. Další největší rozdíl v pořadí je hodnota svoboda s 8. místem u studentů Gymnázia oproti 3. místu u studentů SŠPS. Studenti Gymnázia jsou více zaměřeni na hodnoty přátelství, svoboda oproti studentům SŠPS, kteří jsou zaměřeni na hodnoty rodina a děti, láska a životní partner. Toto je zřejmě i ovlivněno skladbou dotazovaného souboru, kde u SŠPS bylo 86 % ženského pohlaví.

Výsledek H3: V pořadí hodnot jsou podstatné rozdíly z hlediska škol, jak jsem výše popsal. Hypotéza 3 se **potvrdila**.

V druhé části empirického šetření jsem se zabýval otázkou, kdo nejvíce současné maturanty ovlivňuje a jaké mají životní plány především v oblasti profesní dráhy, na základě hodnot, které uznávají. Ke zjištění potřebných dat jsem použil techniku dotazníku (viz. příloha č. 1, položka č. 5 až č. 9), kdy jsem z četností vypočítal pro každou položku procentuální zastoupení a na základě těchto procent jsem sestavil tabulky, ze kterých jsem pak odpověděl na položené hypotézy.

H4: Maturanti se nejvíce nechávají ovlivňovat vrstevníky a kamarády.

Subjekt ovlivňování	SŠPS		Gymnázium		Muži		Ženy		Celkem	
	Četnost	%	Četnost	%	Četnost	%	Četnost	%	Četnost	%
a)	21	42	15	30	10	37,0	26	35,6	36	36
b)	10	20	12	24	4	14,8	18	24,7	22	22
c)	4	8	20	40	8	29,6	16	21,9	24	24
d)	2	4	2	4	2	7,4	2	2,7	4	4
e)	13	26	1	2	3	11,1	11	15,1	14	14
Celkem	50	100	50	100	27	100,0	73	100,0	100	100

Legenda:

- a) rodina
- b) škola
- c) vrstevníci, kamarádi
- d) masmédia (televize, rozhlas, internet atd.)
- e) někdo jiný nebo něco jiného, uveďte

Tab. č. 4

Maturantům byla položena otázka:“ Kdo nebo co Vás v současné době nejvíce ovlivňuje?“ Z tabulky č. 4 je zřejmé, že nejvíce maturantů (36 %) je ovlivňováno rodinou, na druhém místě se při ovlivňování umístili vrstevníci, kamarádi (24 %), na třetím místě se umístila škola (22 %). Na čtvrtém místě se umístil někdo jiný nebo něco jiného (14 %), kdy z celkového počtu 14 respondentů 9 uvedlo přítel/přítelkyně (tyto osoby nebyly zařazeny do rodiny ani do vrstevníků, kamarádů), 2 uvedli marihuana, 2

uvedli, že ovlivňují sami sebe a 1 respondent uvedl literatura. Na pátém posledním místě se umístili masmédia (4 %). Rozdíly v ovlivňování jsou mezi muži a ženami i mezi SŠPS a Gymnáziem. Rozdíl v pořadí mezi muži a ženami je pouze ve výměně 2. a 3. místa. Muže na 2. místě ovlivňují více vrstevníci, kamarádi (29,6 %) a pak na 3. místě škola (14,8 %). Ženy naopak na 2. místě škola (24,7 %) a pak na 3. místě vrstevníci, kamarádi (21,9 %). Naprosto rozdílné pořadí je pak mezi studenty SŠPS a Gymnázia. U SŠPS je na 1. místě rodina (42 %), na 2. místě někdo jiný nebo něco jiného (26 %), na 3. místě škola (20 %), na 4. místě vrstevníci, kamarádi (8 %) a na 5. místě masmédia (4%). U Gymnázia jsou na 1. místě vrstevníci, kamarádi (40 %), na 2. místě rodina (30 %), na 3. místě škola (24 %), na 4. místě masmédia (4 %) a na 5. místě někdo jiný nebo něco jiného (2 %). Toto odpovídá i výše uvedenému hodnotovému žebříčku z tab. č. 3, kde studenti SŠPS za hodnotu zdraví na druhé místo udávali hodnotu *rodina a děti* a studenti Gymnázia zase hodnotu *přátelství*.

Výsledek H4: Maturanti se nejvíce nechávají ovlivňovat rodinou. Hypotéza 4 se **nepotvrdila**. Tato hypotéza by platila pouze u studentů Gymnázia.

H5: Minimálně 1/3 maturantů si neurčuje dlouhodobé cíle a neuvažuje o svém životě do budoucna.

H6: Ženy si plánují dlouhodobější plány než muži.

Typ plánování	SŠPS		Gymnázium		Muži		Ženy		Celkem	
	Četnost	%	Četnost	%	Četnost	%	Četnost	%	Četnost	%
a)	32	64	33	66	18	66,7	47	64,4	65	65
b)	8	16	12	24	6	22,2	14	19,2	20	20
c)	10	20	5	10	3	11,1	12	16,4	15	15
Celkem	50	100	50	100	27	100	73	100	100	100

Legenda:

a) určuji si dlouhodobé cíle a uvažuji o svém životě do budoucna

b) plánuji svůj život jen krátkodobě, tak týden dopředu

c) myslím, že plánovat život do budoucna nemá smysl

Tab. č. 5

Maturantům byla položena otázka:“ Jak si plánujete život?“ Otázka i možnosti odpovědí byly převzaty z knihy Blahoslava Krause *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století* (Kraus, 2006, s. 24). Z tabulky č. 5 vyplývá, že 65 % maturantů si určuje dlouhodobé cíle a uvažuje o svém životě do budoucna, 20 % si plánuje život jen krátkodobě, tak týden dopředu a 15 % si myslí, že plánovat život do budoucna nemá smysl. Rozdíly v plánování života a budoucnosti jsou patrné mezi studenty SŠPS a Gymnázia, mezi pohlavím již takové rozdíly nejsou. 64 % studentů SŠPS si určují dlouhodobější cíle, u studentů Gymnázia je to o 2 % více (66 %). 16 % studentů SŠPS plánuje svůj život krátkodobě, u studentů Gymnázia je to o 8 % více (24 %). U studentů, kteří si myslí, že plánovat život nemá smysl, dochází k obratu, je to 20 % studentů SŠPS a 10 % studentů Gymnázia. 66,7 % mužů si určuje dlouhodobé cíle a uvažují o svém životě do budoucna, u žen je to 64,4 %, rozdíl je 2,3 %.

Výsledek H5: Minimálně 1/3 (35 % respondentů) maturantů si neurčuje dlouhodobé cíle a neuvažuje o svém životě do budoucna. Hypotéza 5 se **potvrdila**, ale velmi těsně. 65 % maturantů si určuje dlouhodobé cíle a uvažuje o svém životě do budoucna, což svědčí o odpovědném přístupu současných maturantů.

Výsledek H6: Muži si plánují dlouhodobější plány než ženy. Hypotéza 6 se **nepotvrdila**, ale rozdíl je velmi malý 2,3 %.

H7: Minimálně 1/3 maturantů nemá jasno, kterou profesi chce v budoucnu vykonávat.

Plánování profese	SŠPS		Gymnázium		Muži		Ženy		Celkem	
	Četnost	%	Četnost	%	Četnost	%	Četnost	%	Četnost	%
a)	13	26	7	14	4	14,8	16	21,9	20	20
b)	21	42	28	56	15	55,6	34	46,6	49	49
c)	15	30	14	28	8	29,6	21	28,8	29	29
d)	1	2	1	2	0	0,0	2	2,7	2	2
Celkem	50	100	50	100	27	100,0	73	100,0	100	100

Legenda:

- a) určitě ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) určitě ne

Tab. č. 6

Maturantům byla položena otázka: “ Mám jasno v tom, kterou profesi chci v budoucnu vykonávat?” Otázka i možnosti odpovědí byly převzaty z knihy Blahoslava Krause *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století* (Kraus, 2006, s. 34). V tabulce č. 6 je znázorněno, že 20 % maturantů má určitě jasno v tom, kterou profesi chce vykonávat, přičemž ženy více (21,9 %), muži méně (14,8 %), studenti SŠPS více (26 %), což je pochopitelné, jelikož je zde předpoklad, že po studiu budou ve větší míře pracovat, než studenti Gymnázia (14 %). 49 % maturantů má v této otázce spíše jasno, přičemž muži více (55,6 %), ženy méně (46,6 %). Studenti Gymnázia více (56 %), studenti SŠPŠ méně (42 %). 29 % respondentů uvedlo, že v této otázce nemá spíše jasno, kdy rozdíly jsou mezi pohlavími a školami téměř nepatrné. Muži (29,6 %) a ženy (28,8 %), studenti SPŠP (30 %) a studenti Gymnázia (28 %). Pouze 2 % maturantů uvedlo, že v této otázce nemá určitě jasno, kdy se jednalo pouze o dvě ženy, po jedné z obou škol.

Plánování profese	Muži		Ženy		Celkem	
	Četnost	%	Četnost	%	Četnost	%
určitě ano + spíše ano	19	70,4	50	68,5	69	69
spíše ne + určitě ne	8	29,6	23	31,5	31	31

Tab. č. 7

Plánování profese	SŠPS		Gymnázium		Celkem	
	Četnost	%	Četnost	%	Četnost	%
určitě ano + spíše ano	34	68	35	70	69	69
spíše ne + určitě ne	16	32	15	30	31	31

Tab. č. 8

Tabulky č. 7 a č. 8 jsou součtem kladných a záporných odpovědí tabulky č. 6 podle pohlaví a škol a vyplývá z nich, že celkem 69 % současných maturantů má představu o tom, čím chtějí být, 31 % naopak rozhodnuto není. Stejnou otázkou se zabývalo i šetření v roce 2004, které se uskutečnilo v Královéhradeckém kraji na sedmi středních odborných školách a středních odborných učilištích, celkem bylo 472 respondentů z čtyřletých oborů s maturitou i tříletých oborů bez maturity, gymnázia se šetření neúčastnily (Kraus, 2006, s. 32-34). Výsledky tohoto šetření byly téměř shodné s mým provedeným průzkumem. V roce 2004 330 respondentů (69,9 %) uvedlo, že má určitě či spíše jasno, kterou profesi chce vykonávat, oproti 142 respondentům (30,1 %),

kteří naopak v této otázce spíše či určitě jasno neměli. Z mého šetření vyplývá, že studenti Gymnázia mají větší představu o tom, čím by chtěli být, i když je ve většině případů dále čeká vysokoškolské studium. Znamená to tedy, že otázka plánování profese je pro současné maturanty velmi významnou otázkou a odpovídá tomu i zaujetí hodnoty *úspěšnost v zaměstnání* v pomyslném hodnotovém žebříčku jak bylo zjištěno z tabulek č. 1, č. 2 a č. 3.

Výsledek H7: Pouze 31 % maturantů nemá jasno, kterou profesi chce v budoucnu vykonávat. Hypotéza 7 se **nepotvrdila**.

H8: Z hlediska další profesní dráhy bude rozdíl mezi SŠPS a Gymnáziem.

Plány po maturitě	SŠPS		Gymnázium		Muži		Ženy		Celkem	
	Četnost	%	Četnost	%	Četnost	%	Četnost	%	Četnost	%
a)	20	40	48	96	22	81,5	46	63,0	68	68
b)	25	50	0	0	3	11,1	22	30,1	25	25
c)	1	2	0	0	0	0,0	1	1,4	1	1
d)	3	6	2	4	2	7,4	3	4,1	5	5
e)	1	2	0	0	0	0,0	1	1,4	1	1
Celkem	50	100	50	100	27	100,0	73	100,0	100	100

Legenda:

- a) dále studovat (bez rozdílu, zda jde o vysokou školu, vyšší odbornou školu či jazykovou školu)
- b) pracovat
- c) být na mateřské
- d) užívat si života, cestovat, příležitostně si přivydělávat apod.
- e) nevím

Tab. č. 9

Maturantům byla položena otázka: “ Po maturitě chci:“ Z tabulky č. 9 je zřejmé, že 68 % respondentů chce dále studovat, kdy největší rozdíl je mezi typem škol. U Gymnázia se jedná až o 96 % všech studentů, zbývající 4 % uvedli, že si chtějí po maturitě užívat života, cestovat, příležitostně si přivydělávat apod. U SŠPS chce dále studovat 40 % maturantů, 50 % chce již pracovat, 2 % (pouze jediná ze všech 73 dotázaných žen) chce být na mateřské, 6 % si chce po maturitě užívat života, cestovat,

příležitostně si přivydělávat apod. a 2 % (pouze jediný respondent ze 100 dotázaných) neví, co bude po maturitě dělat. Celkem ze 100 respondentů chce již pracovat 25 %, 1 % chce být na mateřské, 5 % si chce po maturitě užívat života, cestovat, příležitostně si přivydělávat apod. a 1 % neví.

Muži chtějí ve větší míře studovat 81,5 % oproti ženám 63 %, pracovat chce méně mužů (11,1 %) oproti ženám (30,1 %) a o něco více mužů (7,4 %) si chce po maturitě užívat života, cestovat, příležitostně si přivydělávat apod. oproti ženám (4,1 %).

Výsledek H8: Z hlediska další profesní dráhy je rozdíl mezi SŠPS a Gymnáziem. 96 % studentů Gymnázia chce po maturitě dále studovat, U SŠPS je to 40 % a celá polovina 50 % chce již pracovat. Hypotéza 8 se **potvrdila**.

H9: Nejčastějším kritériem pro volbu povolání bude finanční ohodnocení.

Kritéria volby povolání	SŠPS		Gymnázium		Muži		Ženy		Celkem	
	Četnost	%	Četnost	%	Četnost	%	Četnost	%	Četnost	%
a)	14	28	10	20	7	25,9	17	23,3	24	24
b)	16	32	34	68	19	70,4	31	42,5	50	50
c)	18	36	5	10	1	3,7	22	30,1	23	23
d)	1	2	0	0	0	0,0	1	1,4	1	1
e)	1	2	1	2	0	0,0	2	2,7	2	2
Celkem	50	100	50	100	27	100,0	73	100,0	100	100

Legenda:

- a) finančního ohodnocení
- b) zajímavosti práce
- c) předchozího odborného vzdělání
- d) prospěšnosti pro společnost
- e) podle jiného kritéria, jakého

Tab. č. 10

Maturantům byla položena otázka: “Volbu povolání si budu vybírat na základě:“ Z tabulky č. 10 bylo zjištěno, že na prvním místě se s 50 % umístilo kritérium **zajímavost práce**, u mužů to bylo 70, 4 % oproti ženám 42,5 %. U studentů SŠPS to

bylo 32 % a u studentů Gymnázia 68 %. Na druhém místě se umístilo kritérium **finanční ohodnocení** s 24 %, u mužů to bylo 25,9 % oproti ženám 23,3 %. U studentů SŠPS to bylo 28 % a u studentů gymnázia 20 %. Na třetím místě se s rozdílem pouhého 1 % umístilo kritérium **předchozí odborné vzdělání** s 23 %, u mužů to bylo 3,7 % oproti ženám 30,1 %. U studentů SŠPS to bylo 36 % a u studentů Gymnázia 10 %. Z průzkumu je zřejmé, že pro muže předchozí odborné vzdělání není tak důležité pro volbu povolání jako pro ženy. Ženy toto kritérium považují jako druhé nejdůležitější. Pro studenty SŠPS je toto kritérium na prvním místě, což se vzhledem k typu školy a učebním oborům dalo předpokládat. Čtvrté a páté místo je z celkového pohledu zanedbatelné. Na čtvrtém místě se umístilo kritérium **podle jiného kritéria, jakého** s 2 %, muži neuvedli, u žen 2,7 %. U studentů SŠPS to byly 2 % a u studentů Gymnázia 2 %. Uváděno bylo „*jak se budu moci postarat o rodinu*“ a „*co se mi líbí a přitom mi jde*“. Na pátém posledním místě se umístilo s 1 % kritérium **prospěšnost pro společnost**, které uvedla pouze jedna žena ze SŠPS, což naprosto odpovídá hodnotové orientaci současné mládeže. Hodnota *veřejně prospěšná činnost* byla v předchozím průzkumu uvedeném v tabulkách č. 1, č. 2 a č. 3 až na konci hodnotového žebříčku před hodnotami Bůh a politická angažovanost.

Výsledek H9: Nejčastějším kritériem pro volbu povolání je zajímavost práce. Hypotéza 9 se **nepotvrdila**.

4.3 Shrnutí

Vyhodnocením dotazníkové šetření bylo zjištěno, že většina respondentů k vyplňování dotazníku přistupovala velmi odpovědně, což se projevilo při porovnání odpovědí mezi první a druhou částí dotazníku, tedy mezi pořadím uznávaných hodnot a vyhodnocením plánování života maturantů.

Na základě vyhodnocení první části dotazníků jsem došel k závěru, že dnešní mládež upřednostňuje hodnoty individuálního charakteru jako zdraví, přátelství, svoboda, láska, rodina a děti, životní partner, úspěšnost v zaměstnání, plat a další příjmy, vzdělání, rozvoj vlastní osobnosti, zajímavá práce a uspokojování svých zájmů, koníčků. Naopak nejmenší význam mají hodnoty důležité pro společnost jako pravda a poznání, mír a život bez válek, zdravé životní prostředí, demokracie, být užitečný

druhým lidem, společenská prestiž, veřejně prospěšná činnost, Bůh a politická angažovanost. Rozdílly jsou patrné jak v pohlaví, tak i v typu střední školy.

Na základě vyhodnocení druhé části dotazníků jsem došel k závěru, že i když vliv rodiny na adolescenty je menší než v mladším období, stále je to právě rodina, která má na maturanty největší vliv a ovlivňuje jejich hodnotovou orientaci. Asi 2/3 maturantů si plánuje dlouhodobé plány, kdy ještě větší představu mají o své budoucí profesi, kterou si v 50 % chtějí vybírat na základě zajímavosti práce. Zhruba stejné dvě čtvrtiny si práci chce vybírat na základě finančního ohodnocení nebo předchozího odborného vzdělání. Jako kritérium prospěšnost pro společnost si chce vybrat práci ze 100 respondentů pouze jediná žena ze SŠPS. Ke stejnému výsledku jsem došel i u představy o založení rodiny, ze 100 respondentů pouze jediná žena ze SŠPS odpověděla kladně. V těchto dvou případech se jedná o různé ženy. Současní maturanti neuvažují, že by v nejbližší době založili rodinu, ale odpovědně plánují svoji budoucí profesi, přičemž finanční ohodnocení není nejdůležitějším kritériem. Více jak 2/3 maturantů plánují, že po maturitě budou dále studovat.

Závěr

Jaká je současná česká mládež a jaké uznává hodnoty? Každá generace mládeže uznává hodnoty, které jsou aktuální v dané době. Mladí lidé reagují na současný stav společnosti. Mládež se tedy nevyvíjí z předchozí generace, ale žije si svůj život a vytváří si svůj hodnotový systém. Věkové rozpětí mládeže se prodlužuje s požadavkem vzdělání současné společnosti a odkladem partnerských a rodičovských rolí. Začátek tohoto období bývá spojeno s přechodem ze základní školy na střední školu a konec období nastává vstupem do zaměstnání a založením rodiny. Nejširší pojetí tohoto období je uváděno od 13 do 32 let. Dále dochází k rozevírání sociálního postavení mládeže. Na jedné straně je zde mládež, která je finančně zabezpečena do další generace, na opačné straně je zde mládež, která se potuluje po ulicích, nemá kde spát a co jíst, žebřá a dopouští se trestné činnosti, aby přežila. Je jasné, že tyto rozdílné skupiny mají i jinak nastavené hodnoty a hodnotový systém. Tyto se u nich vytvářely po celý život. Nejdříve v rodině, která dává základ veškerých budoucích hodnot. Kde je rodinné prostředí narušeno nejrůznějšími vlivy, tam i nenávratně dochází k negativnímu postoji v uznávání celospolečenských hodnot. Naopak, kde rodina od počátku fungovala pozitivně na celospolečensky prospěšné hodnoty, nebude problém ani v období dospívání. Nemusí to však platit vždy, hlavně když dochází ke střetu s dalšími vlivy školy a vrstevnických skupin a přátel. Vliv masmédií a především internetu a jeho sociálních sítí je nepochybně větší než u předchozí generace, ale v porovnání s ostatními vlivy je stále zanedbatelný, jelikož mladý člověk je vždy nejvíce ovlivňován v sociální interakci s lidmi nikoli s umělou inteligencí. Nebezpečí internetu spočívá především v tom, že může být užíván jako prostředí lži a přetvářky, které při následném střetu s realitou může mít nenávratné následky. Především, když někdo starší se vydává za osobu náctiletou a zneužívá informace, které mládež mezi sebou poskytuje.

Současná středoškolská mládež se připravuje především na svoji profesní dráhu, kdy upřednostňuje především hodnoty individuálního charakteru, tedy ty hodnoty, které se jí bezprostředně týkají. Největší význam má hodnota **zdraví**, což je přirozené, jelikož bez této hodnoty všechny ostatní hodnoty ztrácejí plný význam. Dále jsou na prvních místech hodnoty přátelství, svoboda, láska, rodina a děti, životní partner, úspěšnost v zaměstnání, plat a další příjmy, vzdělání, rozvoj vlastní osobnosti, zajímavá práce a uspokojování svých zájmů, koníčků. Naopak nejmenší význam mají hodnoty důležité

pro společnost jako pravda a poznání, mír a život bez válek, zdravé životní prostředí, demokracie, být užitečný druhým lidem, společenská prestiž, veřejně prospěšná činnost, Bůh a politická angažovanost. V porovnání s výzkumem před 9 lety došlo k největšímu propadu v hodnotě *mír a život bez válek*, což je zřejmě důsledek politické a vojenské stability České republiky a míru v rámci Evropy. Nepochybně má na tuto skutečnost i vliv zrušení vojenské základní služby v České republice, jelikož muži tuto hodnotu posouvají v pomyslném žebříčku hodnot mnohem dál než ženy. Pro ženy má tedy mnohem větší význam.

Dnešní maturanti však neuvažují o manželství či rodičovství, tyto role odsouvají na pozdější léta, kdy průměrný věk manželů i prvorodiček se neustále zvyšuje. Velký význam na tuto skutečnost má i vzdělání a budování profesní kariéry. Čím vyšší vzdělání, tím pozdější vstup do manželství a rození dětí. Jiná situace je však u osob, které mají pouze základní vzdělání nebo střední vzdělání bez maturity. U těchto rodin se rodí dětí více a dříve, ale i přes to se úhrnná plodnost v České republice od konce osmdesátých let, kdy dosahovala 1,9 dětí na 1 ženu, propadla až na 1,1 - 1,2; což představuje jednu z nejnižších hodnot na světě. Lze tedy shrnout, že současná mládež má odpovědný přístup k profesní přípravě, jelikož si uvědomuje konkurenční boj na trhu práce, ale na straně druhé odsouvá role manželství a rodičovství, což vede k sociálním nejistotám těchto mladých lidí, jelikož s přibývajícím věkem se hůře hledá vhodný partner pro rodinný život. Tímto posunem rolí do neurčitého budoucna dochází k situacím, že tito lidé nakonec zůstávají osamoceni a tyto role nikdy nenaplní, což lze považovat za společensky nežádoucí. Na straně druhé pak jsou mladí lidé, kteří své role rodičů splní, ale jen formálně a o své děti nemají zájem, mnohdy ani neví, jakým způsobem se o své děti mají starat, kdy se roztáčí spirála předávání negativních vzorů a hodnot z generace na generaci.

Resumé

Svoji bakalářskou práci *Hodnotová orientace mládeže a její utváření* jsem rozdělil na dvě části, teoretickou a praktickou. První teoretická část se skládá ze tří kapitol. V první kapitole jsou objasněny pojmy mládež, hodnota a hodnotová orientace a ukazuje pohled na současnou mládež, kdy jsem se ve svých názorech ztotožnil s různými autory, kteří se touto problematikou zabývají. Druhá kapitola se zabývá vlivy rodiny, školy, vrstevnických skupin, masmédií, celospolečenského prostředí a volného času na utváření hodnotové orientace mládeže. Dle mého názoru má největší vliv na výběr hodnot a utváření hodnotové orientace rodina a to i v době adolescence, kdy vliv rodiny slábne pod vlivem školy a vrstevnických skupin. Třetí kapitola pojednává o životních plánech mládeže, postoji k budoucímu zaměstnání a představách o manželství a rodičovství. V této kapitole poukazuji na současnou krizi rodiny, stále klesající počet nově uzavřených manželství a snížení úhrnné plodnosti českých žen. Druhá praktická část zkoumá pomocí techniky dotazníku hodnotový žebříček současných maturantů. Dále zkoumá, co mládež ovlivňuje a jaké má životní plány. Z dotazníkového průzkumu jsem zjistil, že současná středoškolská mládež se připravuje především na svoji profesní dráhu, kdy upřednostňuje především hodnoty individuálního charakteru, tedy ty hodnoty, které se jí bezprostředně týkají. Hodnoty celospolečensky prospěšné se dostávají na okraj zájmu. Většina maturantů má v plánu pokračovat ve studiu, lze říct, že téměř nikdo neplánuje založení rodiny. Role manželské a rodičovské odsouvají do neurčitěho budoucna. Na druhé straně přistupují odpovědně k profesní přípravě, kdy si uvědomují konkurenční boj na trhu práce.

Na základě celého vyhodnocení jsem se snažil najít otázky a možnosti, jak by sociální pedagogika mohla pozitivně působit na hodnotovou orientaci současné a především budoucí mládeže, aby vedla ke kulturnímu rozvoji naší společnosti. Vzhledem k současné krizi rodiny a negativnímu ovlivňování masmédií, především ke konzumnímu způsobu života, vidím jediné východisko, jak tuto situaci řešit. Tímto východiskem je zvýšit vliv škol a mimoškolských zájmových organizací na pozitivní výběr hodnot a tím spojené hodnotové orientace mládeže, jelikož to u řady jedinců může být jediným místem, kde se může setkat s pozitivními vzory. Toto však bude záviset na odpovědném a ochotném přístupu pedagogů škol a zaměstnanců organizací zaměřených na volnočasové aktivity dětí a mládeže.

Anotace

Bakalářská práce *Hodnotová orientace mládeže a její utváření* je rozdělena do dvou částí. První teoretická část se skládá ze tří kapitol. V první kapitole jsou objasněny pojmy mládež, hodnota a hodnotová orientace a ukazuje pohled na současnou mládež. Druhá kapitola se zabývá vlivy rodiny, školy, vrstevnických skupin, masmédií, celospolečenského prostředí a volného času. Třetí kapitola pojednává o životních plánech mládeže, postoji k budoucímu zaměstnání a představách o manželství a rodičovství. Druhá praktická část zkoumá pomocí techniky dotazníku hodnotový žebříček současných maturantů. Dále zkoumá, co mládež ovlivňuje a jaké má životní plány.

Klíčová slova:

Mládež, adolescence, hodnota, hodnotová orientace, rodina, škola, vrstevnická skupina, masmédiá, celospolečenské prostředí, volný čas, zaměstnání, manželství a rodičovství.

Annotation

The baccalaureate work *The Value orientation of youth and its formation* is divided to two parts. The first theoretical part contains three chapters. In the first chapter is conception of young people, value and value orientation and reflects the look to present youth. The second chapter deals with influence of family, school, peer groups, medias, societal environment and free time. The third chapter treats about the life plans of young people, attitude to future employment and views about marriages and parenting. The second practical part examines by the help of questionnaire value list present graduates. Next examines, what young people affects the most and what are their life plans.

Key words:

Youth, adolescent, value, value orientation, family, school, peer groups, mass media, societal environment, free time, employment, marriage and parenthood.

Použitá literatura:

1. Gillnerová, I., Buriánek, J. *Základy psychologie, sociologie*. Praha: Fortuna, 2006, 160 s., ISBN 80-7168-749-9,
2. Hamplová, D., Rychtaříková, J., Pikálková, S. *České ženy: vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2003, 108 s., ISBN 80-7330-040-0,
3. Kalibová, K., Pavlík, Z., Vodáková, A. *Demografie (nejen) pro demografy*. Praha: Slon, 2009, 241 s., ISBN-978-80-7419-012-4,
4. Kon, I. S. *Kapitoly z psychologie dospívání* [Přel. Polanský, M.]. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, 181 s., ISBN 14-233-86,
5. Kraus, B. et al. *Člověk-prostředí-výchova*. Brno: Paido, 2001, 199 s., ISBN 80-7315-004-2,
6. Kraus, B. et al. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido, 2006, 156 s., ISBN 80-7315-125-1,
7. Kraus, B., Sýkora, P. *Sociální pedagogika I*, Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2009, 63 s.,
8. Matoušek, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1. vyd. Praha: Slon, 1993, 124 s., ISBN 80-91424-7-8,
9. Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009, 395 s., ISBN 978-80-7367-647-6,
10. Sak, P., Saková, K. *Mládež na křižovatce*. Praha: Svoboda Servis, 2004, 240 s., ISBN 80-86320-33-2,
11. Šmahel, D. *Psychologie a internet, děti dospělými, dospělí dětmi*. Praha: Tritin, 2003, 158 s., ISBN 80-7254-360-1,
12. Vágnerová, M. *Vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2000, 528 s., ISBN 80-7178-308-0,

13. Vybíral, Z. *Psychologie komunikace*. Praha: Portál, 2009, 320 s., ISBN 978-80-7367-387-1,
14. Hofbauer, B. *Volný čas a jeho pedagogické zhodnocení*. Pedagogika 2/2003. Praha: Univerzita Karlova - Pedagogická fakulta, 2003, 152-163 s., ISSN 3330-3815,
15. Macek, P. *Adolescenti a jejich rodiče: Důležitost vzájemné percepce pro sebehodnocení dospívajících*. Pedagogika 4/2004. Praha: Univerzita Karlova - Pedagogická fakulta, 2004, 342-354 s., ISSN 0031-3815,
16. Mareš, J., *Nová taxonomie kladných stránek člověka – inspirace pro pedagogiku a pedagogickou psychologii*. Pedagogika 1/2008. Praha: Univerzita Karlova - Pedagogická fakulta, 2008, 4-20 s., ISSN 0031-3815,
17. Poláčková, V. *K sociálnímu a vzdělávacímu aspektu volného času*. Éthum 14/96. Praha: Středisko sociální prevence hl. m. Prahy a nadace Éthum, 1996, 6-11 s.,
18. Říčan, P. *Spiritualita jako základ mravní výchovy*. Pedagogika 2/2006. Praha: Univerzita Karlova - Pedagogická fakulta, 2006, 119-131 s, ISSN 0031-3815,
19. Spousta V. *Krize současné společnosti a proměny hodnot na přelomu tisíciletí*. Pedagogika 3/2008. Praha: Univerzita Karlova - Pedagogická fakulta, 2008, 241-252 s., ISSN 0031-3815.

Seznam příloh:

Příloha č. 1 – vzor dotazníku

DOTAZNÍK

Milí studenti,

do rukou se Vám dostal dotazník, který je součástí průzkumu zaměřeného na hodnotovou orientaci mládeže a její životní plány. Hodnota je význam, který člověk přikládá určitému přírodnímu nebo společenskému jevu a úzce souvisí s jeho potřebami.

*Dotazník je **anonymní**, nemusíte uvádět nikde své jméno a ani ho podepisovat. Byl bych rád, kdybyste ho vypracovali **samostatně** a odpovídali **pravdivě**. Odpovědi k otázkám jsou většinou předepsány. Označte kroužkem jedinou správnou odpověď, popřípadě postupujte dle pokynu v zadání jednotlivých otázek. Pokud odpověď není předepsána, pak Vás prosím, abyste tuto čitelně dopsali.*

Děkuji

1) Pohlaví: a) muž b) žena

2) Bydlím:

- a) ve městě
- b) na vesnici

3) Studuji typ střední školy:

- a) střední odborné učiliště
- b) střední odborná škola
- c) gymnázium

4) Ke každé z níže jmenovaných hodnot přiřaďte číslo od 1 do 5, podle významu, jaký pro Vás představuje, toto číslo označte křížkem:

- 1 - bezvýznamná
- 2 - málo významná
- 3 - středně významná
- 4 - významná
- 5 - velmi významná

- 1 2 3 4 5 Zdraví
- 1 2 3 4 5 Láska
- 1 2 3 4 5 Mír, život bez válek
- 1 2 3 4 5 Životní partner
- 1 2 3 4 5 Svoboda
- 1 2 3 4 5 Přátelství
- 1 2 3 4 5 Rodina a děti
- 1 2 3 4 5 Zdravé životní prostředí
- 1 2 3 4 5 Demokracie
- 1 2 3 4 5 Pravda, poznání
- 1 2 3 4 5 Zajímavá práce
- 1 2 3 4 5 Rozvoj vlastní osobnosti
- 1 2 3 4 5 Plat, další příjmy
- 1 2 3 4 5 Úspěšnost v zaměstnání
- 1 2 3 4 5 Vzdělání
- 1 2 3 4 5 Uspokojování svých zájmů, koníčků
- 1 2 3 4 5 Být užitečný druhým lidem
- 1 2 3 4 5 Majetek
- 1 2 3 4 5 Soukromé podnikání
- 1 2 3 4 5 Společenská prestiž
- 1 2 3 4 5 Veřejně prospěšná činnost
- 1 2 3 4 5 Bůh
- 1 2 3 4 5 Politická angažovanost

5) Kdo nebo co Vás v současné době nejvíce ovlivňuje:

- a) rodina
- b) škola
- c) vrstevníci, kamarádi
- d) masmédia (televize, rozhlas, internet atd.)
- e) někdo jiný nebo něco jiného, uveďte

6) Jak si plánujete život:

- a) určuji si dlouhodobé cíle a uvažuji o svém životě do budoucna
- b) plánuji svůj život jen krátkodobě, tak týden dopředu
- c) myslím, že plánovat život do budoucna nemá smysl

7) Po maturitě chci:

- a) dále studovat (bez rozdílu, zda jde o vysokou školu, vyšší odbornou školu či jazykovou školu)
- b) pracovat
- c) být na mateřské
- d) užívat si života, cestovat, příležitostně si přivydělávat apod.
- e) nevím

8) Mám jasno v tom, kterou profesi chci v budoucnosti vykonávat:

- a) určitě ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) určitě ne

9) Volbu povolání si budu vybírat na základě:

- a) finančního ohodnocení
- b) zajímavosti práce
- c) předchozího odborného vzdělání
- d) prospěšnosti pro společnost
- e) podle jiného kritéria, jakého

Vážení studenti, chtěl bych Vám poděkovat za strávený čas při zpracování dotazníku s přáním hodně úspěchů ve studiu.

